STUDENT
FÖRENINGEN
VERDANDIS
SMÅSKRIFTER

N:r 427

BERTIL LUNDMAN

NORDENS RASTYPER

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 1:50

Redaktionskommittén utgöres i juni 1940 av professor *Göte Turesson*, professor *Torgny Segerstedt*, intendent *Nils Ålenius*, bibl. aman. *Nils Moosberg*, fil. lic. *Lennart Hartmann*, fil. lic. *Henrik Sandblad*, fil. stud. *Tore Tallroth*, fil. kand. *Lars Ohlon*, fil. lic. *Sten Lindroth* samt läroverksadjunkt *Carl Cederblad, redaktör* för serien, adr. *Uppsala*.

STUDENTFÖRENINGEN VERDANDIS SMÅSKRIFTER
N:R 427

NORDENS RASTYPER

GEOGRAFI OCH HISTORIA

AV

BERTIL LUNDMAN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

12·12·53

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1940

Inledning: grupp, miljö, rasproblemet.

Sjömannen, som kommer hem, ordar vitt och brett om alla de olika människoraser han träffat på. Kommer man från en turist- eller affärsresa på kontinenten, tycker man sig kunna tala om, hur "fransmännen", "tyskarna" o. s. v. se ut. Ja, den skarpsynte tror sig t. o. m. märka rätt stora olikheter inom sitt eget land. I Gästrikland t. ex. lära Hedesundaborna känna igen folket i grannsocknen Östra Färnebo på deras stora näsor. Uppe i Dalarna kan man ofta ännu i en folkgrupp skilja ur dem som härstamma från olika socknar, ja, från avlägsnare byar i samma socken.

Varpå beror nu detta? Jo i äldre tider levde människorna mer isolerade från varandra. Sällan gifte sig någon långt bortifrån in i den avlägset liggande byn. Småningom blevo alla där mer eller mindre släkt och av liknande typ, om de ej rentav från början härstammade blott från ett par nybyggarfamiljer. Genom något litet olika människomaterial blevo byarna på samma sätt inbördes något olika. En bybefolkning var i genomsnitt några centimeter mera storvuxen, en annan något mörkare i håret, en tredje i ögonen än vanligen var fallet i trakten. Rå-

12·12·53

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1940

Inledning: grupp, miljö, rasproblemet.

Sjömannen, som kommer hem, ordar vitt och brett om alla de olika människoraser han träffat på. Kommer man från en turist- eller affärsresa på kontinenten, tycker man sig kunna tala om, hur "fransmännen", "tyskarna" o. s. v. se ut. Ja, den skarpsynte tror sig t. o. m. märka rätt stora olikheter inom sitt eget land. I Gästrikland t. ex. lära Hedesundaborna känna igen folket i grannsocknen Östra Färnebo på deras stora näsor. Uppe i Dalarna kan man ofta ännu i en folkgrupp skilja ur dem som härstamma från olika socknar, ja, från avlägsnare byar i samma socken.

Varpå beror nu detta? Jo i äldre tider levde människorna mer isolerade från varandra. Sällan gifte sig någon långt bortifrån in i den avlägset liggande byn. Småningom blevo alla där mer eller mindre släkt och av liknande typ, om de ej rentav från början härstammade blott från ett par nybyggarfamiljer. Genom något litet olika människomaterial blevo byarna på samma sätt inbördes något olika. En bybefolkning var i genomsnitt några centimeter mera storvuxen, en annan något mörkare i håret, en tredje i ögonen än vanligen var fallet i trakten. Rå-

ligen har ett eller två årtusenden, stundom mindre, räckt till att i mellersta Europa förvandla förvånande talrika grupper, som voro övervägande långskalliga till övervägande kortskalliga. Här kan det *inte* bero på förändringar av miljön, så att långskalligheten efter något släktled skulle återkomma, om miljön åter bleve den gamla. — Men fort gå sådana förändringar inte; arvsmassan kan nog anses i stort sett nästan alldeles konstant under några generationer. De typförändringar man märker under en så kort period äro för övrigt nog alla uteslutande tillfälliga ("modifikationer") eller betingade av omflyttningar o. dyl.

Skall man alltså undersöka och beskriva folktyperna i våra dagars bygder blir beskrivningen visserligen alltid blott *ett ögonblicksfotografi* av något mer eller mindre föränderligt. Å andra sidan, där ej sentida blandning skett mellan bygderna i för stor skala, häntyda dock resultaten på ärftliga motsättningar och likheter från mycket gammal tid.

Detta gör, att framför allt bondebefolkningens nuvarande rastyp trots allt utgör ett viktigt indicium för eller mot lika härstamning i olika bygder. Ja, man kan i vissa trakter ännu finna *skarpa typgränser* tvärsöver nutida läns- och landskapsgränser. I Dalarna är folket således i Rättviks tingslag och Envikens socken söder därom till sin typ alldeles likt hälsingarna. Visserligen äro socknarna belägna utmed Hälsinglands gräns men de äro dock skilda från bygden i Hälsingland av väldiga gränsskogar. Men från Rättvik och Enviken sträcker sig genom hela

det inre Hälsingland och angränsande delar av Medelpad och Härjedalen en i stort sett ytterst likartad zon långt in i Jämtland. Tiden för folkets invandring till dessa Dalasocknar ligger tydligen så långt tillbaka att inga traditioner eller bevarade gamla handlingar känner till den. Typgränsen mot de övriga Dalabygderna är dock så skarp, att man ofta rentav kan peka på vilka byar som ligga på var sin sida om gränsen. Även om detta är ett ovanligt slående exempel, funnos säkert ännu för kort tid sedan på många andra håll liknande förhållanden.

En dylik på långa sträckor till sin *medeltyp* i stort sett likartad folkgrupp kallas en *"naturlig antropologisk population"*, på svenska *folkstock*. I regel torde väl en dylik folkstock antingen långsamt och organiskt utbildats inom ett naturligt geografiskt område, eller — framför allt om folkstocksområdets form verkar mer onaturlig — åtminstone delvis gå tillbaka på någon av tekniska eller nationella förändringar framkallad mer hastig expansion. Allmogekulturens provinser sammanfalla också ej sällan (åtminstone delvis) med folkstockarna.

Begränsningen av dylika folkstockar är ännu mycket försummad. I vårt land ha I. FLODSTRÖN och särskilt STEN WAHLUND framhållit betydelsen härav. Den förhärskande typen i en dylik folkstock kan kallas *bygdetyp* eller dylikt.

Avvika nu en eller vanligen flera folkstockar tillsammans avsevärt från andra dylika, sägas de avvikande tillhöra en särskild *ras*. Detta hindrar natur-

ligtvis icke, att dessa olika till en ras samhörande folkstockar dessutom kunna sedan gammalt ha svaga inslag av "andra raser": dessa få bara inte avsevärt göra sig gällande i genomsnittstypen. Överhuvudtaget får man snarast se "raserna" såsom genom tid och rum trögt framflytande strömmar. De blanda visserligen sitt flöde ("blod") mer eller mindre med andra dylika floder men i sin kungsådra äro de ofta länge *jämförelsevis* oblandade. "Raserna äro realiteter", sade V. SOMBART (1911) "även om deras gränser alltid varit suddiga".

En ras är alltså en folkgrupp som åtminstone under någon tid av sin tillvaro utmärkt sig för en större särprägel. Den torde uppkomma genom relativ avskildhet ("renodling") och hos de mera avvikande raserna ensidig utveckling; det senare på så sätt, att en hel del arvsanlag ändrats åt *ett* håll. Därför har man ock definitionen: en (mera särpräglad) ras är en folkstock med *en* övervägande utvecklingsriktning.

Den nordiska rasen har sålunda under tidernas lopp blivit allt ljusare i både hår, ögon och hy. Den främre asiatiska rasen som jämte andra raser finnes bland judarna och flera andra österländska folk har fått näsans alla delar förstorade och förtjockade. En ren ras gör därför ofta intryck av något fysiskt och psykiskt enhetligt och stabiliserat, stundom dock också av något överdrivet, t. ex. främreasiaternas näsa, buschmännens pepparkornhår, australnegrernas djurlika ansikte med utskjutande käkar, enorma

ögonbrynsbågar o. s. v. Jämför också enstaka nordiska människors överdrivet genomskinliga, för ljuset ömtåliga hy.

Kombinationen av dylika mer eller mindre likverkande arvsenheter kan sedan vid blandning av andra typer sprängas isär. Vid blandning t. ex. mellan främreasiatiska rasen och någon smånäst ras kan t. ex. en ättling få tjock uppnäsa, en annan liten kroknäsa, en tredje lång smal näsa o. s. v. På samma sätt kan vid korsning mellan ljus nordras och någon mörk ras uppkomma individer med blå ögon och mörkt hår eller mörka ögon och ljust hår o. s. v. Den som har anlag från olika ej alltför närstående raser är *ofta* oenhetlig och disharmonisk till kropp och själ. Enstaka andra, åter, kunna lysa av andlig kraft och fysisk hälsa, ty de utgöra en ovanligt gynnsam arvskombination. Vid blandning mellan varandra så närstående raser, som de flesta europeiska äro, framkomma dylika extrema rasblandningstyper endast mera undantagsvis.

Ibland, för att återgå till folkstockarna, äro dessa även ofta sena blandprodukter där ingen ras överväger. Äro dessa folkstockar mycket stora och rätt väl homogeniserade, kan man kalla dem blandraser. Så t. ex. är den ganska välbegränsade nordfranska folkstocken en blandras av under tidig medeltid inblandade germaner och tidigare inkomna kelter, åtminstone de förstnämnda av övervägande nordras, samt en urbefolkning av andra raser.

Vad folk, även hos oss, i allmänhet *kallar* raser, t. ex. den "romanska", "slaviska", "germanska" rasen, är däremot oftast *ej ens* dylika *folkstockar* utan nationella grupper, vilkas enda gemensamma olikhet gentemot omgivningen nästan uteslutande utgöres av någon *rent* kulturell, icke fysisk karaktär, t. ex. språk eller t. o. m. till stor del endast av nationalmedvetande (judar i Orienten, irländare). Detta sätt att använda ordet ras är meningslöst. Språkbyte t. ex. har bevisligen förekommit i en utsträckning, som menig man ej kan göra sig föreställning om. De olika raserna äro ofta numera spridda litet varstans, ehuru de i olika trakter naturligtvis förekomma i mycket olika inbördes styrka. T. o. m. de ofta rätt sent uppkomna antropologiska blandpopulationerna skära ej sällan över alla nuvarande folk- och statsgränser. Några exempel: mellan basker ("Europas urfolk"!?) och nordspanjorer är rasskillnaden mycket ringa, mellan syd- och norditalienare däremot rätt stor! I stället äro norditalienarna rasligt rätt likartade med östfransmännen o. s. v.

De typolikheter man träffar hos en jämförelsevis enhetlig befolkning sammanhänger även med den s. k. *kroppstypen* eller *konstitutionen*, d. v. s. populärt uttryckt personens i fråga fetma, magerhet, senighet eller dylikt och en med allt detta mer eller mindre samhörande lynnesart. Kroppstyperna bero ej bara på den rasliga härstamningen utan även mer på föda och levnadssätt, hälsa och sjukdom av olika slag ej minst under uppväxten. Härvid spela de s. k. inresekretoriska körtlarna en stor roll. Genom dessas mer eller mindre goda samspel modifieras den ärftliga typen åt olika håll. Fungera dessa körtlar särskilt illa kan således dvärgväxt, idioti, galenskap o. s. v. uppkomma. Svagare fel framkalla mindre utpräg-

lade kroppsliga och andliga egenheter. I sin tur bero nu naturligtvis de skilda körtlarnas styrka ej blott på eventuella störningar utan även under normala förhållanden äro de i genomsnitt naturligtvis olika starka hos olika raser. Härigenom och genom samspelet med andra ärftliga anlag förete vissa raser en stark tendens mot en viss kroppstyp, t. ex. alpina rasen mot fetma, nordrasen mot hög, smärt växt o. s. v.[1]

Olika system av kroppstyperna ha uppställts av olika forskare. Alla äro dock mer eller mindre fotade på den sedan urgammalt förnumna motsatsen fetma-magerhet. Det mest bekanta systemet är den tyske hospitalläkaren, prof. E. KRETSCHMERS. Han urskiljer främst följande tre typer: 1) Den *pykniska* eller feta typen är gemytlig eller lättlynt, men bekväm och njutningslysten, samt ej sällan tidvis plågad av tungsinne. 2) Den *atletiska* eller seniga typen är strävt rättfram, ofta ensidig och rätt fantasilös. 3) den *asteniska* eller spinkiga typen är nervöst anspänd, ofta överspänd med anlag för förföljelsemani och "komplex".

[1] Man måste dock betänka huru litet sammanhanget mellan kroppstyp och rastyp ännu är verkligt vetenskapligt undersökt på större material. I stort sett kan man säga, att som *raskännemärken* betraktas sådana kännemärken, som äro mer eller mindre oberoende av varandra och av miljön, men *mycket* olika vanliga i skilda delar av jordklotet. *Kroppstypskännemärken* åter äro sådana som individuellt pläga sammanhöra gruppvis, alltså i regel hava de mer eller mindre samma fysiologiska orsaker och de äro då ett tecken på ett särskilt stadigvarande psykofysiskt tillstånd: konstitution. (Tillfälligt dylikt tillstånd, som här ej angår oss: kondition.)

Alla dessa typer äro ju mer eller mindre extremtyper, men psykiatrikern Kretschmer har ju föga iakttagit alla de sunda mellantyper, som ej behövt hans vård.

Utom de ovan berörda rasolikheterna finnas andra, egentligen *ännu viktigare,* men svårare exakt fastställbara av *fysiologisk* och *psykisk natur.* De psykiska differenserna kunna vi ej här gå in på, men väl i någon mån på en fastställbar olikhet av fysiologisk natur, nämligen den s. k. *blodgruppsfördelningen.* Om till en människas blod sättes serum[1] från en annan persons blod, så sker endera ingen förändring alls eller också sammanbakas de röda blodkropparna på ett karakteristiskt sätt. Det visar sig, att människor äro uppdelade på fyra grupper, benämnda O, A, B, AB. O-gruppens blod påverkas ej av något mänskligt serum, AB-gruppens påverkas av serum från alla slags människor, A-gruppens av serum från B och B-gruppens av serum från A. De olika grupperna äro ärftliga och mycket olika starkt utbredda bland skilda raser och folk. Deras geografiska fördelning är därför av stort intresse för rasforskaren. De ange ju på sitt sätt en högre eller lägre grad av "blodfrändskap".

Här måste också sägas det för sammanhanget viktigaste om de av *ålder* och *kön* framkallade typskillnaderna *inom* varje ras. Dessa äro till stor del betingade av könskörtlarnas hormoner. Så är t. ex.

[1] = blodvätska, som befriats från blodkroppar och fibrin.

huvudformen hos små gossar och flickor mycket lika. Under deras uppväxt blir denna något långsträcktare, men en smula mer hos mannen än hos kvinnan. (I vårt land är skillnaden precis en "indexenhet", i ö. Finland mycket mindre.) Om ansiktsformen gäller detsamma fast könsskillnaden här är något större.

Hos *alla* småbarn av samma arvstyp är ögonfärgen ungefär lika. Pojkarnas ögon ljusna dock något med åren under det flickornas mörkna litet kring puberteten samt senare hos kvinnorna under havandeskapet, för att efter klimakteriet i 40—50-årsåldern åter något ljusna. Här ha vi sålunda ett än tydligare exempel på könshormonernas inverkan! — Att hårfärgen i regel starkt mörknar med åren är ju allmänt bekant, mindre däremot att detta fortsätter ända in på 60-talet (där ej håret tidigare blivit grått!). Mellan könen märks här ingen skillnad i färg.

Näsorna, som hos oss i barndomen mest äro konkava, rakna i regel med åren och tendera under ålderdomen ej sällan åt konvexitet. Kvinnorna ha hela tiden en något "barnsligare" näsform än män av samma ålder, en liknande skillnad således som beträffande huvud och ansiktsform samt ögonfärg.

Skillnaden i kroppslängd mellan könen tycks överallt i Europa (även bland lapparna!) vara *förhållandevis* lika stor (något drygt $^1/_{15}$ eller knappt 7 % av mannens längd). — Beträffande de äldsta åldrarnas underlägsenhet i längd gentemot de yngre måste hänsyn tas både till hopsjunkning och medellängdens ökning sedan de nu gamlas ungdom.

Jag börjar nu min framställning av *Nordens rasförhållanden i nutiden.* Dessa äro ju någorlunda väl kända. Efter en översikt blicka vi tillbaka och försöka finna de rashistoriska förutsättningarna för dessa. Varje avdelning börjar dessutom med en kort resumé av materialet, var och när det offentliggjorts o. s. v.

1. Undersökningsmetoder.

För att läsekretsen skall få en livligare föreställning av detta rasmaterial vill författaren tala några ord om *hur en vanlig rasundersökning går till.* Av det tidigare sagda framgår, att man främst skall söka undersöka lantliga folkgrupper som i senare tid ej så starkt blandat sig.[1]

Även inom sådana grupper måste man taga reda på, huruvida vederbörande åtminstone de två, tre sista släktleden tillhört bygden. Utom av verkligt klena och abnorma får man ej göra *något* urval utan att taga med så många man hinner. Härvid gäller det att å ena sidan ej slarva på så, att undersökningens noggrannhet lider, å andra sidan icke taga det hela så omständligt att man ej medhinner tillräckligt många. Har man ont om tid räcker det någor-

[1] Naturligtvis äro därför ingalunda undersökningar av nutidens sammanblandade befolkningar i städer och samhällen utan intresse, snarare tvärtom. Särskilt jämförelser mellan dem som flytta dit från landsbygden och dem som kvarstanna i hembygden äro intressanta. Vissa typer ärftliga och icke ärftliga, kunna kanske ha mer lust eller möjlighet att lämna lantbruket än andra varav båda folkgruppernas medeltyp influeras, vilket även socialt i längden kan bli av betydelse.

lunda med att undersöka ett par hundra personer i varje större socken. Männen böra vara mellan tjuguett- och högst sextio à sextiofem år, kvinnorna mellan sjutton—aderton och samma år. Där så kan gå för sig, bör man söka att någorlunda hålla isär folk från olika huvuddelar av socknen. Även om ingen har lagt märke till det förut, kan genomsnittstypen vara rätt olika och ge intressanta fingervisningar om en hel del, ej blott rasliga utan även socialhistoriska förhållanden.

Vilka mått skall man taga? För Nordens vidkommande anser jag, att vid en vanlig undersökning, vars mål mest är jämförelse med andra redan undersökta bygder, följande vara tillräckligt:

a) Kroppslängd vid full ehuru ej överdriven sträckning (på en halv cm. när), b) huvudets längd från en punkt mittemellan ögonbrynen till den därifrån avlägsnaste punkten på hjässan, c) huvudskålens största bredd, d) okbågsbredden och e) ansiktshöjden från näsroten till hakan, f) ögonens och hårets färg (alltid med fastställda färgskalor!) och g) näsryggens form.

En del andra mått t. ex. näsbredden och hjässhöjden äro svåra att ta noga och konsekvent, andra mätningar äro mer eller mindre värdelösa vid allmänna undersökningar, såsom t. ex. av händernas storlek, ty denna beror för mycket av yrket. Speciella undersökningar kunna naturligtvis läggas helt annorlunda. Fotografier (en face, ren profil och gärna även halvprofil) böra tagas av så många som man har tillfälle och råd till, åtminstone dock en 5—6 % av de undersökta. Äro de fotograferade få, är det

tyvärr nödvändigt att göra ett visst, *ehuru ej för skarpt*, urval av dem man anser "typiska". Naturligtvis antecknas även åldern på alla undersökta.

Så ett ord om materialets bearbetning. Man räknar ut först för varje individ förhållandet mellan huvudbredd och huvudlängd. Huvudbredden i procent av huvudlängden kallas "huvudindex", rättare breddlängdindex (hädanefter förkortat B L I). Är detta tal lågt är huvudet långt, är det högt, är huvudet brett. Medeltalen för olika människogrupper variera mellan 69 och 88. Likaså beräknas ansiktsindex, d. v. s. ansiktshöjden i procent av ansiktsbredden (förk. A I; gruppmedeltalen variera ungefär mellan 70 à 75 och nära 100. Märk att här betyder låga indextal breda ansikten och tvärtom). O. s. v. Av alla dessa absoluta och relativa mått tages så medeltal för olika bygder och dessa jämföras sedan i tabeller eller på kartor. Vid alla jämförelser måste hänsyn tagas till åldersfördelningen.

2. Undersökningar på Nordens nutida befolkning.

Här nedan nu en kort översikt över materialet från nutiden. Denna översikt blir för Sveriges del ganska fullständig men medtager från de nordiska grannländerna endast det viktigaste.

I Sverige gjordes de första större undersökningarna på levande personer av prof. J. V. Hultkrantz. Han undersökte 1892 en årgång beväringar från Ångermanland och

Medelpad, året därpå en från Jämtland (publicerat jämte en del andra sammanställningar i "Tidskrift för Militär Helsovård" för år 1897).

År 1897 och 1898 lät Svenska Sällskapet för antropologi och geografi professorerna C. M. Fürst och G. Retzius undersöka tvenne årgångar beväringar i riket inalles omkring 45,000 man. Resultaten publicerades, varvid materialet tyvärr dock endast fördelats på landskap och någon gång län, 1902 (på tyska) i det ståtliga men oillustrerade arbetet Anthropologia Suecica.

Doktor I. Flodström lät för de viktigaste rasmärkena beräkna siffrorna för varje härad och tingslag (här endast i sina bygder fullt infödda medtagna) publicerade 1926. "Skilda antropologiska typer i Sverige". För en del härad blir detta material alltför litet för att vara representativt. I stort giva dock härefter upprättade kartor som taga hänsyn till dessa brister och hopslå svagt representerade härad den mest detaljsäkra bild av vårt lands rasförhållanden, man hittills kunnat ernå. Trots detta blir denna behäftad med ej obetydliga osäkerheter och fel, ej minst beträffande färguppgifterna.

1922 och 1923 lät dåvarande chefen för rasbiologiska institutet prof. H. Lundborg undersöka ytterligare tvenne årgångar av beväringar (c:a 47,000 man). Resultaten publicerades av Lundborg tillsammans med prof. F. J. Linders 1926 på engelska i det stora rikt illustrerade praktverket "The racial characters of the Swedish Nation" (härefter förkortat L. o. L.), 1928 i delvis något förkortad form på tyska. (En kortfattad svensk folkupplaga härav, kallad "Svensk raskunskap" har även utgivits.) Under sin tid som institutets chef utförde prof. Lundborg även en hel del andra undersökningar mest på skolungdom, men de äro ännu knappast alls offentliggjorda.

1932 började förf. att systematiskt undersöka stora delar av Dalarnas lantbefolkning; det mesta (c:a 10,000 personer av icke fullt 11,000) är redan sockenvis publicerat i

Dalarnas Hembygdsbok för åren 1932—1938 och 1940 (rikt illustrerat). 1938 och 1939 företog förf. undersökningar i så gott som hela inre Hälsingland (2,300 undersökta; resultatet ännu ej offentliggjort).

Några få små rasundersökningar ha dessutom företagits av andra personer.

I Norge var Dr. C. Arbo pionjären. Han utförde på 1880—1900-talet stora undersökningar på beväringen i så gott som hela Norge, det mesta publicerat. Prof. K. E. Schreiner och Dr. H. Bryn undersökte 1920—22 en årgång beväringar i hela landet, c:a 11,800 man, publicerat på tyska i det ståtliga, rikt illustrerade verket "Die Somatologie der Norweger" (1929). Dr. Bryn har även utgivit andra rasverk över olika delar av Norge, likaså prof. Schreiner tillsammans med sin maka Dr. Alette Schreiner. Dessutom finnas i motsats till i övriga Norden åtskilliga andra, mest något äldre arbeten.

Danmark är föga undersökt, Bornholm bäst (av svensken prof. L. Ribbing). Dessutom ha vi en av Sören Hansen 1909 utförd sammanställning över alla folkskolebarns ögon- och hårfärg, efter uppgifter av barnens lärare. Från Island ha vi en god undersökning av Dr. G. Hanneson; även Färöarna ha undersökts.

Finland är rätt bra studerat. Början gjordes redan av medicinalrådet K. D. Haartman på 1840-talet och av vår landsman Gustaf Retzius på 70-talet. Undersökningar som för oss äro av något värde gjordes dock ej förrän kring sekelskiftet, då dr. F. Westerlund undersökte 5,000 man beväring från hela landet. Han sammanställde dessutom sockenvis kroppslängdsmåtten på den beväring, som mönstrat åren 1887—1892 (över 130,000 man). Sådan kroppslängdsstatistik finnes även publicerad från senare tid, nu dock endast efter landskap. Åren omkring 1930 lät finska vetenskapsakademien undersöka omkring 8,000 personer, (svenskar, finnar och lappar av båda könen). Materialet är till stor del redan tryckt i akademiens Annaler, varje landskap i regel för sig; (Westerlunds undersökningar tryckta i "Fennia",

del 18 och följande). Den viktiga blodgruppsforskningen har i Finland ett världsberömt namn prof. OSWALD STERENG. Särskilt intresserad för dess användning i rasforskningen har han drivit den regionala blodgruppsundersökningen långt i Finland. (Sverige och Norge ligga här mycket efter.)

Lappar äro undersökta av en hel del, både nordiska och andra forskare. Den största undersökningen lät prof. Lundborg utföra på de svenska lapparna. Den är tyvärr ännu outgiven. För Norge äro R. GJESSINGS och A. Schreiners undersökningar viktigast, i Finland E. NÄÄTÄNENS. Se dessutom uppsatser av Bryn och Dr. E. GEYER i "Mitteilungen d. anthropolog. Gesellschaft in Wien" för 1932.

Utanför Norden men inom det område som omslutes av våra kartor är Estland utmärkt undersökt (av J. AUL), Lettland något mindre ingående (mest genom vår landsman prof. G. BACKMAN under hans professorstid i Riga). Nordtyskland däremot är ännu föga åtgjort, ty de nutida stora tyska undersökningarna ha tills vidare mest varit förlagda till andra delar av det tyska riket. I Slesvig-Holstein har dock rasforskning skett på åtskilliga ställen.

3. Den nutida utbredningen av vissa rasegenskaper. Nya kartor.

I föregående kapitel har skildrats undersökningsmetoderna. Nu gå vi till att sammanfatta resultaten av studierna och mätningarna. Dessa resultat redovisa vi direkt i form av en rad *kartor* — de äro för övrigt de enda moderna som finnas.

Tidigare funnos endast de ovanligt vackert utförda kartorna i L. o. L., ugjorda av prof. STEN DE GEER. Då var ännu ej Flodströms viktiga sammanställning tryckt likaså ej heller arbeten av Bryn-Schreiner, Aul m. fl. För det nu

utmärkt väl undersökta Estland fick de Geer nöja sig med en gammal slarvig rysk militärstatistik från 1880-talet (med t. ex. fel av över en tum på medeltalet för Ösel!) dessutom har de Geer generaliserat ytterst olikformigt samt här och där fantiserat rätt ohejdat t. ex. över raskaraktärerna inom de då *alldeles* oundersökta svenska finnmarkerna. — Vid utarbetandet av mina kartor har jag själv genomgått praktiskt taget *alla* originalpublikationer som beröra Nordens och dess grannländers rasförhållanden. De olika kartornas noggrannhet och tillförlitlighet är genom materialets olika beskaffenhet rätt olika. Kartan över huvudindex torde få anses som så gott som överallt synnerligen tillförlitlig. Beträffande den något mindre detaljsäkra kroppslängdskartan se för övrigt nedan. Den över ögonfärgen är nog också bra (möjligen är ögonfärgen i Danmark angiven en hårsmån för mörk). Däremot är hårfärgskartan sämre, genom olikformigheter och svårigheter vid de olika undersökarnas bedömning av hårfärgen.

Karta 1 över *kroppslängden* är byggd på ett material på över 500,000 man. Hänsyn har tagits till kroppslängdsökningen så att jag tror att materialet överallt är fullt jämförbart. Vid första anblicken ser man huru kroppslängden är störst i mellersta Skandinavien, märkvärdigt nog dock mer i dess yttre delar än i de allra innersta.

Karta 2 anger *huvudformen* efter över 150,000 uppmätningar. Här ha vi nu de längsta huvudena liksom på förra kartan de längsta kropparna i mellersta Skandinavien, här dock utan det nyss nämnda undantaget.

Karta 3 och 4 över *ögonfärg* och *hårfärg* visa ock samma mellanskandinaviska maxima, här för

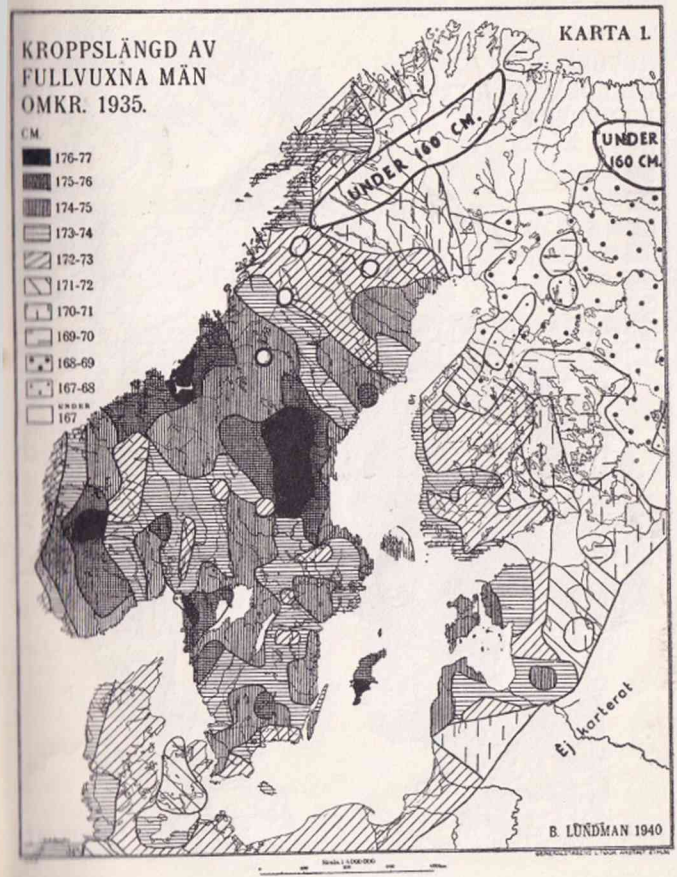
KROPPSLÄNGD AV
FULLVUXNA MÄN
OMKR. 1935.
KARTA 1.
CM.
176-77
175-76
174-75
173-74
172-73
171-72
170-71
169-70
168-69
167-68
UNDER
167
UNDER 160 CM.
UNDER
160 CM.
Ej kartlagt
B. LUNDMAN 1940

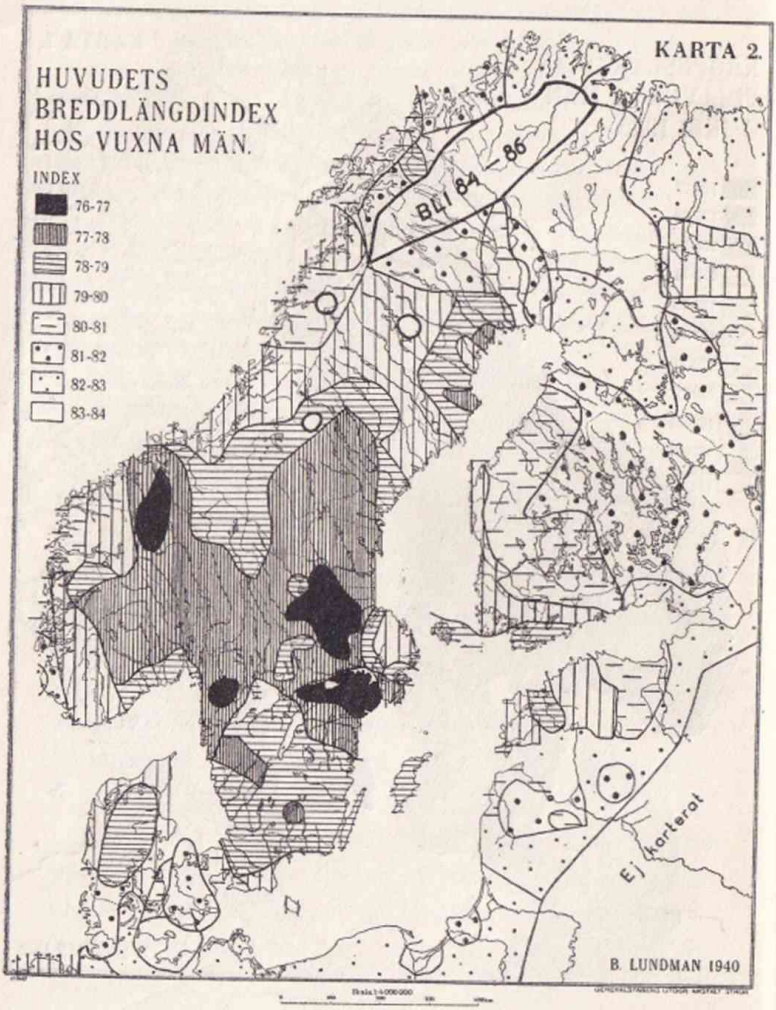
KARTA 2.
HUVUDETS
BREDDLÄNGDINDEX
HOS VUXNA MÄN.
INDEX
76-77
77-78
78-79
79-80
80-81
81-82
82-83
83-84
BLI 84–86
Ej karterat
B. LUNDMAN 1940

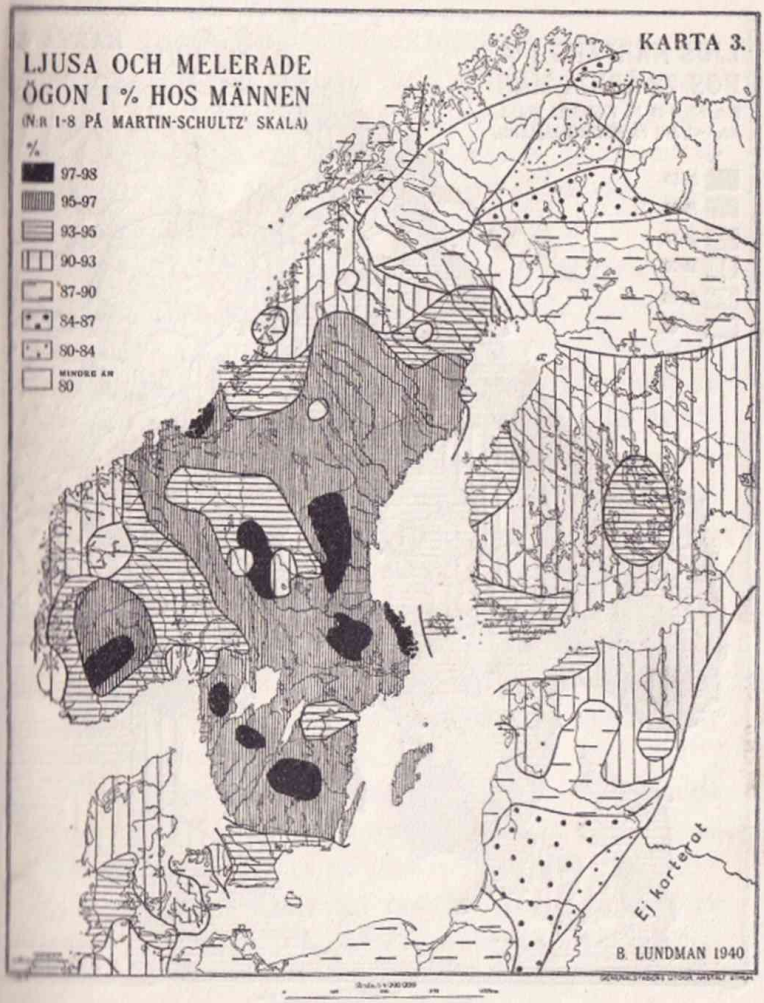
KARTA 3.
LJUSA OCH MELERADE ÖGON I % HOS MÄNNEN
(N:R 1-8 PÅ MARTIN-SCHULTZ' SKALA)
%
97-98
95-97
93-95
90-93
87-90
84-87
80-84
MINDRE ÄN 80
Ej kortlagt
S. LUNDMAN 1940

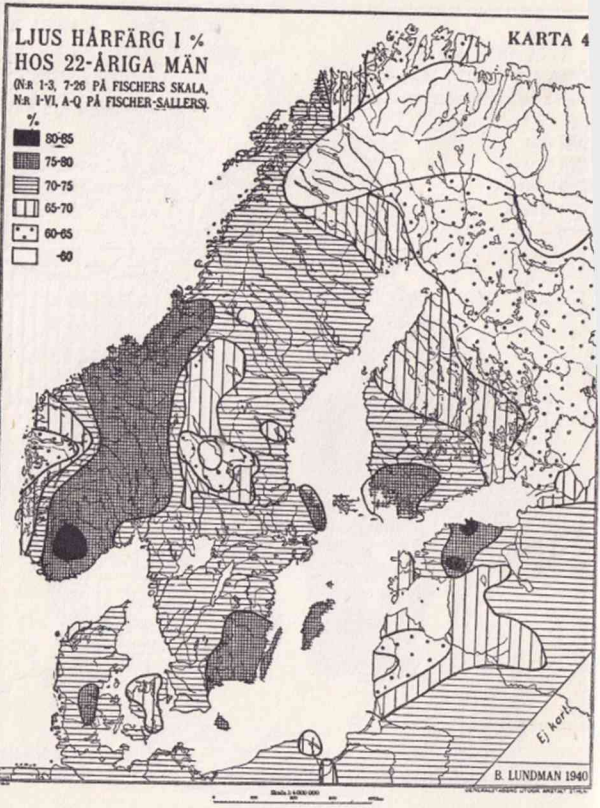
LJUS HÅRFÄRG I %
HOS 22-ÅRIGA MÄN
(NR 1-3, 7-26 PÅ FISCHERS SKALA,
NR I-VI, A-Q PÅ FISCHER-SALLERS).
%
80-85
75-80
70-75
65-70
60-65
-60
KARTA 4
Ej kart.
B. LUNDMAN 1940

ljusa färger, liksom på karta 1 ha vi dock sekundära minima längst inne.

För övriga rasegenskaper (med ett par undantag nedan) har ej materialet räckt för några raskartor. Även för så viktiga rasegenskaper som *ansiktsindex* och *näsform* är det för ojämnt och är dessutom till stor del ej alls jämförbart på grund av de undersöktas växlande ålder, olika metodik o. s. v.

Karta 5 är en *sammanfattning av de fyra föregående.* Den är en intensitetskarta för de egenskaper som tydligen ha maxima i Skandinavien; hög växt, långskallighet och ljusa färger, med andra ord *de traditionella nordiska dragen.* Naturligtvis blir en sådan karta mycket schematisk men visar dock huvuddragen rätt noga. Man ser tydligt såväl det oss redan så väl bekanta stora maximet, omfattande nästan hela inre Mellan-Sverige och Södra Norge, och det sekundära minimet i vissa gränsskogar mellan Sverige och Norge. Redan nu kan sägas, att detta senare knappt alls beror på inverkan från finnarna i finnskogarna i Värmland och Dalarna utan tydligen är från mycket äldre datum.

Dessutom har uppgjorts en Karta 6 över den viktiga *höjdlängdindex* (förkortat H. L. I.)[1]. Denna kan endast beräknas på skallar, i det den utgör avståndet mellan nackhålet och hjässan i procent av största längden. Hög index innebär höga skallar och tvärtom (medeltalen ligga mellan 68—79). Kartan

[1] När här nedan talas om "höga" och "låga" skallar avses överallt endast höjden med hänsyn till denna index!

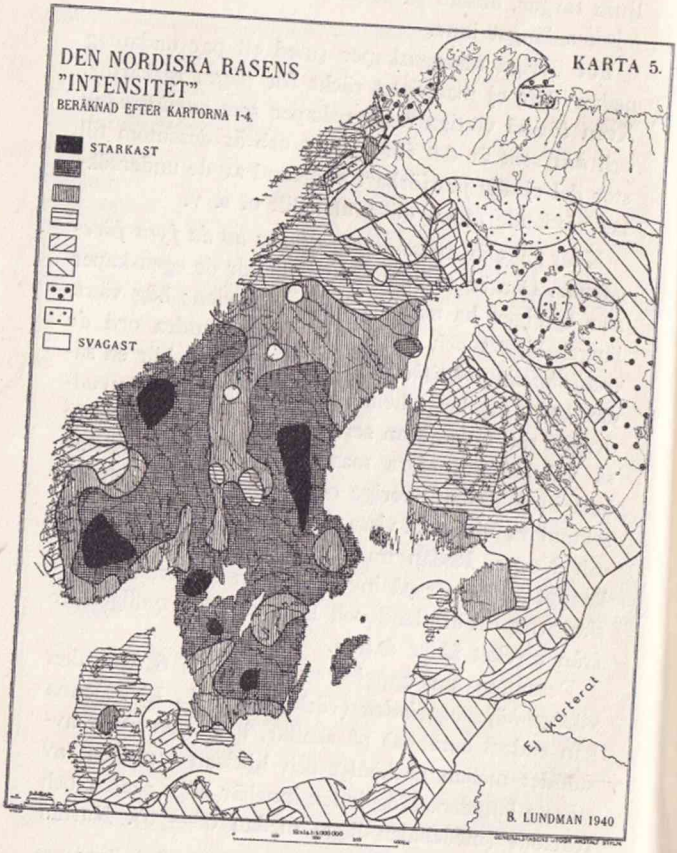
DEN NORDISKA RASENS
"INTENSITET"
BERÄKNAD EFTER KARTORNA 1-4.
KARTA 5.
STARKAST
SVAGAST
Ej korterat
B. LUNDMAN 1940

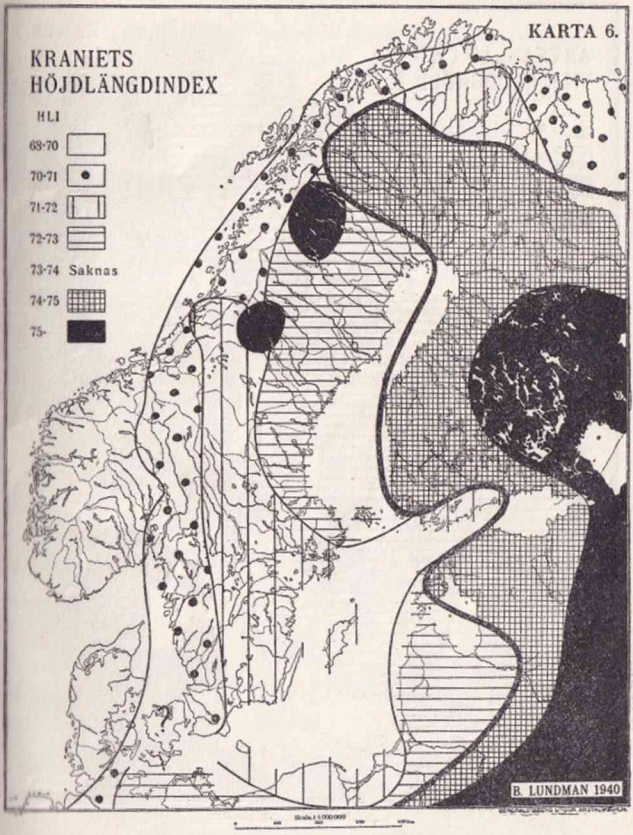
KARTA 6.
KRANIETS
HÖJDLÄNGDINDEX
HLI
68-70
70-71
71-72
72-73
73-74 Saknas
74-75
75-
B. LUNDMAN 1940

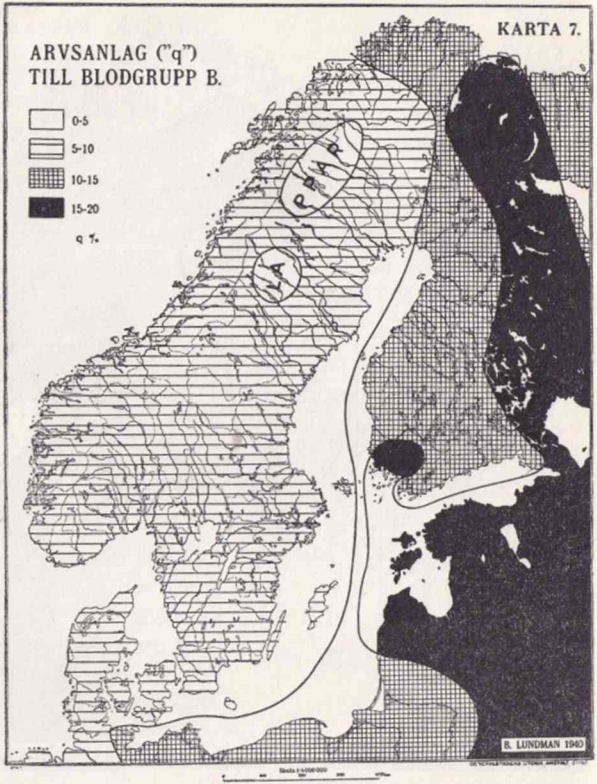
KARTA 7.
ARVSANLAG ("q")
TILL BLODGRUPP B.
0-5
5-10
10-15
15-20
q %
LAPPLAND
R. LUNDMAN 1940

äro byggda på ett mycket mindre material — inalles endast några tusen skallar. Skallegruppernas ålder och fåtalighet betyder dock föga, ty dels är längdhöjdindex (se nedan!) en genom tiderna så ovanligt konstant karaktär, dels komma motsättningarna utan undantag tydligen mycket vackert och regelbundet fram.

Även en Karta 7 över de s. k. blodgrupperna har uppgjorts. Den angiver anlagen ("q") till *blodgrupp* B i procent av anlagen till samtliga blodgrupper. B-gruppen har sin största frekvens i Mellan- och Sydasien och avtager i Europa i stort mycket regelbundet från öster till väster. Här i Östersjöländerna är dess större frekvens (utom hos lapparna, där förhållandet är precis det omvända!) knuten till de mer högskalliga, östbaltiska områdena. I Finland ha även individuellt just de ostbaltiska typerna i medeltal den största B-gruppen. För övrigt ser man där samma förhållande som mest annars: Ringa skillnad mellan Finlandssvenskar (q c. 11) och västfinnar (c. 12, 5), större såväl mellan de förra och rikssvenskarna (c. 7, 5) som mellan de senare och östfinnarna (c. 16)! Ålänningarna (c. 9) stå dock närmast rikssvenskarna.

4. Rasöversikt. Nordens nuvarande folkstockar.

I det föregående har redan flerstädes skymtat namn på raser och rastyper. De nyss givna kartografiska översikterna ingå som led i försöken att komma fram

till, vilka raser och folkstockar, vi kunna anse oss ha att göra med här i Norden. Egentligen skulle vi först söka få fram en indelning i folkstockar. Dessa och ej raserna äro nämligen ofta det enda, som man *direkt* kan få fram ur kartorna. Raser kunna nämligen ofta först säkert fastställas efter trägna studier (även bakåt i tiden!) förbundna med iakttagelser av levande människor. Härvid får varken saknas den intuitiva helsynen, den historiskt-geografiska vidsynen, den statistiskt-matematiska kontrollen eller det allmän-kritiska omdömet av allt detta.

Denna omständliga procedur är dock ej genomförbar i denna lilla skrift.[1] I stället för att alltså låta materialet direkt tala och således gå induktivt tillväga, måste vi av pedagogiska och utrymmesskäl gå deduktivt. Vi få alltså gå den motsatta vägen och tänka oss hela frågan om raser och folkstockar i Norden redan löst. Då ju i verkligheten raserna *grovt talat* äro det primära, folkstockarna det sekundära, börja vi alltså med raserna.

En del raser ge sig alldeles själva, andra fordra långa forskningar för att urskiljas eller — upplösas i intet (ss. Haartmans "karelska ras"). Några småraser har förf. f. ö. här (n:r 5 eller tidigare n:r 1 B—2) för första gången namngivit och beskrivit eller åtminstone närmare fixerat (n:r 4). Alltid har det väl också funnits inte bara enstaka individer utan en del gräns- och blandfolk, som aldrig haft någon utpräglad rastyp.

[1] Den kommer i stället att till stor del praktiseras i en uppsats av förf. om Nordens folk i Zeitschrift f. Morphologie u. Anthropologie.

1. Nordrasen (enligt senare undersökningar egentligen sammanfattning av en hel grupp närstående typer: storvuxen f. n. 177—180 cm. i medeltal för män; kvinnor i medeltal nära 12 cm. kortare); smärt med långa ben men korta armar; långskallig (BLI i medeltal c. 74—75 för män, kvinnorna c. en enhet högre) med smal panna och smalt ovalt men kraftigt utmodellerat ansikte med lutande profil (A 1 i *medeltal* 90—95 hos män c. 2,5 enheter lägre hos kvinnor). Näsan rak eller ofta svagt konkav hos kvinnorna, hos männen rak, ibland svagt konkav men sällan mycket svagt konvex, på insidan särskilt upptill, mycket svagt åsade öron. Ögonen blå till blågrå, rätt glänsande. Håret oftast askblont ibland dock övergående till kastanjebrunt eller lingult (som hos alla raser blir hårfärgen mörkare med åren) dessutom mjukt och ofta något litet vågigt. Skär hy. Huvudutbredning i nutiden från Östersjöprovinserna till Brittiska öarna och från Nordnorge till mellersta Tyskland (där dock mest väster om Elbe) och nordligaste Frankrike. Inom vårt område kan nordrasen preliminärt indelas på följande sätt:

A. *"Stornordiska huvudrasen":* kännetecken ovan angivna. Två undertyper:

a) *Götatypen:* renare blå ögon, något lägre huvud (HLI c. 68—69). Smalare mer bakåtlutad och mot tinningarna vinklig panna. Utbredning: Främst östra England och Skottland nordvästra Tyskland, Jylland södra och västra Norge, sydvästra Sverige och t. o. m. Värmland och Väster-Dalarna.

b) *Tröndetypen:* Ögon mer gråblå, något högre huvud (HLI c. 71—72). Pannan något brantare och bredare samt mer rundad å sidorna. Utbredning: Nordanfjällska Norge samt Sverige framför allt mellan Ångermanälven och Dalälven; Åland m. m.

B. Underras: *Västmanlandstypen:* lägre kroppslängd (c. 171—172 cm.), särskilt kortare ben, men längre armar (även absolut!) lågt huvud, medelbrett "kupigt" ansikte (A 1 85—90) med tämligen svag underkäke, näsan bildar en tämligen kraftig vinkel mot pannan, är f. ö. kort och ofta något konkav (även hos männen, i regel hos kvinnorna). Ögonen ljust gråblå. Utbredning främst Västmanland; f. ö. östra Närke, södra Dalarna samt delar av Östergötland, s. ö. Skåne m. m. i Sverige; östra Norge samt Nyland i Finland.

2. Tydalsrasen (så benämnd efter en socken i Norge) rätt högväxt (omkr. 174 cm.) och grovvuxen med rätt korta ben och långa armar. Låg och långskallig (BLI c. 75) ansiktet kort och brett (A I 80—85), fyr- till sexkantigt med brant profil, framskjutande haka, låg och rätt brant panna, kraftiga ögonbrynsbågar samt kort och rätt bredtrubbig uppnäsa (hos männen är denna dock ibland även bred och *platt* på ett mycket karakteristiskt sätt). Håret svartbrunt, ej svart och ögonen rätt mörka, glanslösa. Ögonbrynen hela vägen grova och ofta sammanvuxna. Stark skäggväxt. Utbredning: Kanske endast av fullt samma typ i Skandinaviens och Brittiska öarnas otillgängligaste trakter. Besläktade ty-

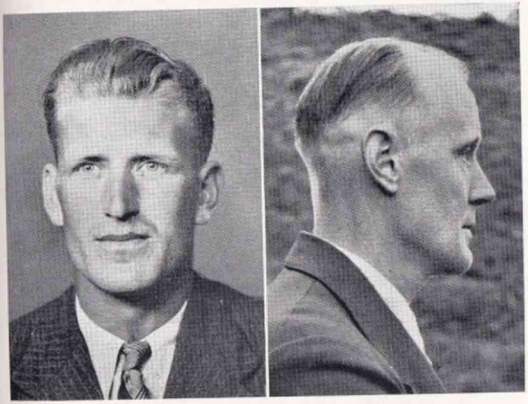

Fig. 1. Fig. 2.
Tröndetyper från norra delen av Svärdsjö socken och från Enviken i Dalarna.

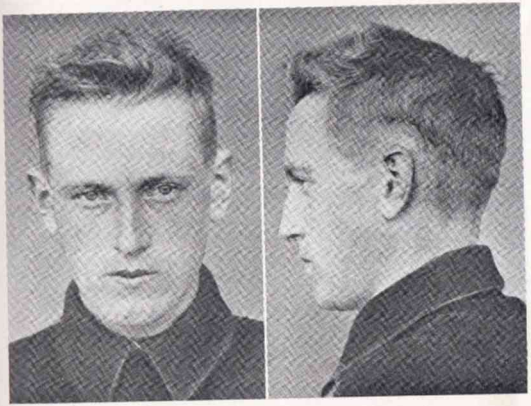

Fig. 3. Fig. 4.
Götatyp från Hardanger.

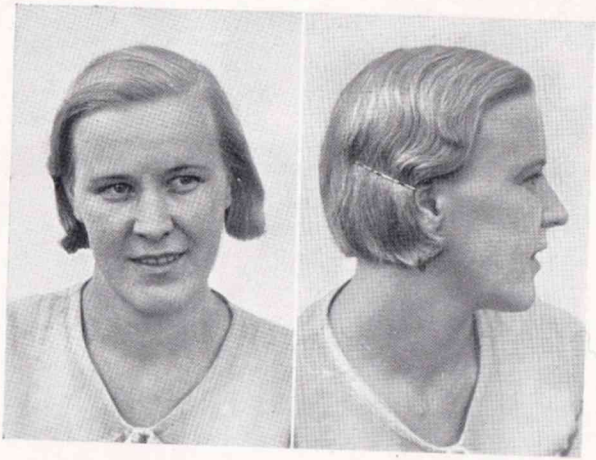

Fig. 6. Fig. 5.
Flicka av nordisk typ från Ore i norra Dalarna.

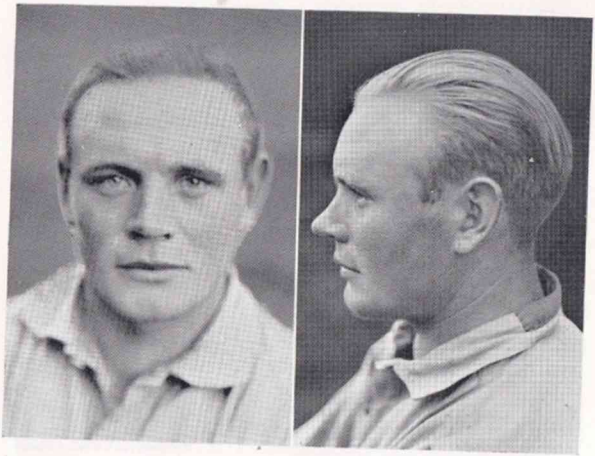

Fig. 7. Fig. 8.
Västmanlandstyp från Djura i Dalarna.

Fig. 9. Fig. 10.
Västmanlandstyp från Leksand i Dalarna.

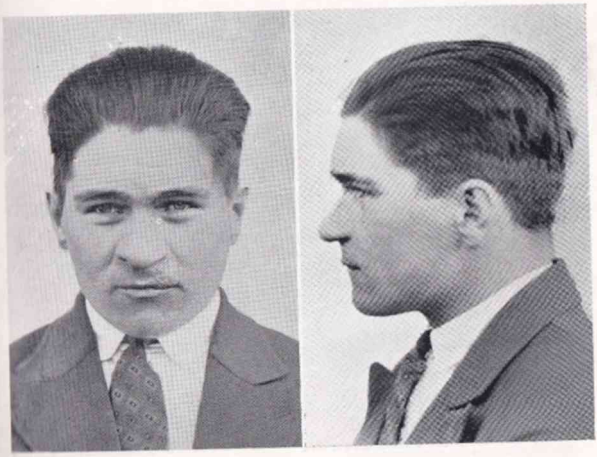

Fig. 11. Fig. 12.
Tydalstyp från Vämhus i norra Dalarna.

Fig. 13.

Fig. 14.

Tydalstyp från Älvdalen i norra Dalarna.

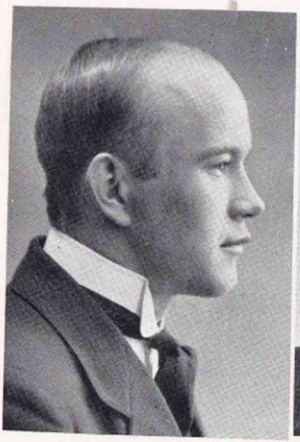

Fig. 15.

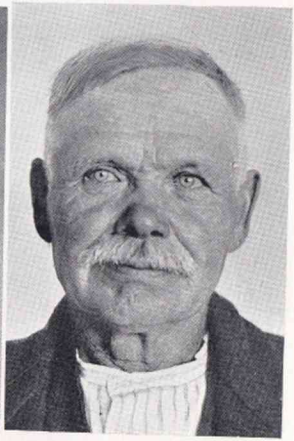

Fig. 16.

Ostbaltiska typer från Norrbotten.

Fig. 18. Fig. 17.
Ostbaltisk typ från Haparanda.

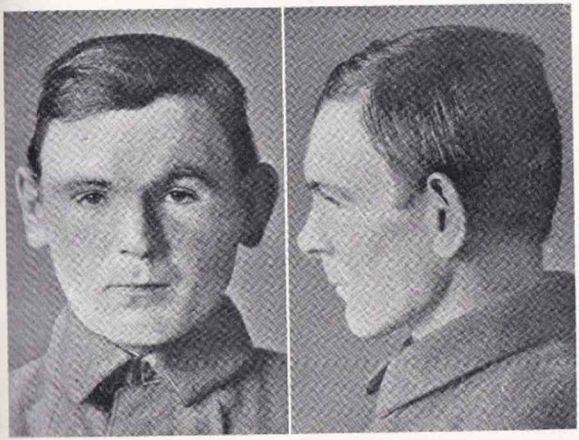

Fig. 19. Fig. 20.
Norrman av alpin typ från skärgården söder om Bergen.

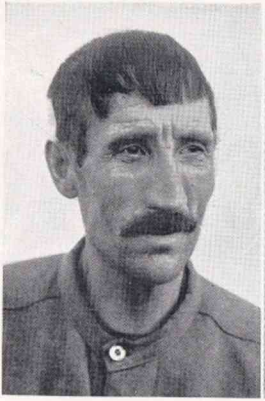

Fig. 22. Fig. 21.
Orientaliska typer från Djura och Boda i Dalarna.

Fig. 24. Fig. 23.
Fig. 23. Judisk dam av ovanligt ren och fin orientalisk typ.
Fig. 24. Typisk dansk (nordisk-alpin?).

per finnas dock här och där i västra Europa söder ut ända till Kanariöarna.

3. Östbaltiska rasen (även kallad den finska rasen) har åtminstone två typer:

a) *tavasttypen,* under svensk medellängd (c. 170 cm.) undersätsig särskilt bredaxlad och grov med korta ben och medellånga armar. Huvudet kort (BLI c. 82—83) och högt (HLI c. 76) med platt nacke, f. ö. stort brett och knotigt (A 1 c. 85). Stort fyrkantigt något platt ansikte med brant profil, hög bred panna samt bred vinklig och plump föga framskjutande haka. Nedtill bred men ofta spetsig uppnäsa. Håret grågult rätt strävt och ögonen gråblacka, glanslösa, ögonspringan smal, men ej sned. Ögonbrynen tunna och skäggväxten svag. Grov, grågulaktig hy, svagt utvecklad örläpp. Utbredning: V. Finland, V. Estland och ehuru sällsyntare väster ut till Elbe.

b) *Savolaxtypen.*[1] Rätt småvuxen (c. 166 cm.), huvudet svagt kortskalligt (BLI c. 81—82) men dess mer högt (HLI c. 77) (A 1 80—85); ansiktet brett men ej stort; näsan kort och bred, mindre spetsig än hos föregående. Mest blond, fast håret väl ofta går i något mörkare cendré än hos föregående typ. Utbredning: öster om föregående inåt Ryssland, och söder ut mot Karpaterna.

4. Sydlapska rasen: nästan dvärglik: högst 155 cm. i medeltal. Benen korta, armar tämligen

[1] Möjligen är dock denna typ från början en mellanform mellan tavasttypen och en av en del forskare antagen nordrysk rastyp: "den fennonordiska".

långa. Huvudet mycket kort (BLI c. 87) och högt (HLI c. 77) med trekantigt, rätt kupigt över kindkotorna mycket brett ansikte (A 1 c. 75), bred, särskilt åt tinningarna rundad panna, kort överläpp. Näsan tämligen bred, svagt konkav. Välformade kraftigt åsade öron, liten spetsig haka. Rätt tunna högt sittande ögonbryn. Låga ögonhålor och stor bredd mellan ögonen. Mörk och rätt strävhårig, svag skäggväxt. Utbredning: Nästan endast i Lappland (besläktade typer kanske här och där i Polen och däromkring).

5. Nordlapska rasen: Lika småvuxen (eller än mindre). Rätt korta ben, mycket långa armar. Huvudet något mindre kortskalligt (HBI c. 81) och mycket lågt (HLI c. 68). Ansiktet mera runt och platt, men med starkt insänkt näsrot. Pannan något smalare och mera bakåtlutad och hakan något kraftigare än hos föregående. Ibland sneda ögon. Höga ögonhålor. Mörk, håret ännu strävare än hos den föregående, ögonbrynen snarast tätare. Svag skäggväxt. Utbredning: Nordöstra Lappland. En tydligen nära besläktad typ bland samojederna, andra dylika längre öster ut.

6. Alpina rasen: kortvuxen (f. n. högst c. 165 cm.) med anlag för fetma; armar och ben korta. Huvudet runt, nästan kulformigt (HBI mycket hög c. 88 men HLI låg c. 70). Pannan mycket bred och främst uppåt kupig, ansiktet brett (A 1 c. 80) och runt med brant profil och liten uppnäsa; lång överläpp. Rätt mörk, men ögonen dock ej så sällan en-

dast grå. Små öron. Utbredning: Främst inre delarna av Frankrike och (västra) Sydtyskland. De *norska "alpinerna"* torde ha mindre kupig panna samt ofta rentav förkrympta öron. Breda platta fötter.[1]

De nu nämnda raserna äro de viktigaste i Norden. Särskilt i nutiden, men även långt tidigare, ha de naturligtvis förekommit spridda långt utöver de områden där de ovan angivits såsom särskilt typiska. Utom dessa, så att säga, inhemska raser ha naturligtvis, delvis sedan urminnes bl. a. med t. ex. krigsfångar men med tiden alltmer kommit in än andra rent främmande rasinslag från olika håll. (De viktigare av dessa skola behandlas senare.) Överhuvud bör varnas såväl för att tänka sig att alla människor i Norden i äldre tider voro nästan rent nordiska som att tro att det då överallt rådde så pass stora växlingar i typ som ofta nuförtiden även på samma ort.

Med ledning av våra kartor 1—5 söka vi först skaffa oss en preliminär orientering över raser och folkstockar!

Inre Skandinavien kan alltså med undantag för några avlägsna skogsbygder lugnt anses för det *nuvarande kärnområdet för nordrasen.*

[1] Blondheten är mycket stor även i en del (för övrigt mycket svagt) kortskalliga bygder i vissa inlandstrakter i närheten. Att därför antaga någon särskild blond, kortskallig ras här är dock alldeles onödigt. Kartorna visa otvetydigt huru kortskallighet, lägre växt och mörka färger *i stort* följas åt i västra Norge. Det rör sig nog endast om små av tillfälligheter uppkomna blandbefolkningar.

Närmast *öster om Östersjön* är, av kartan att döma, folket i håret minst lika ljust och i ögonen föga mörkare än i nordrasens kärnområde, men huvudena äro avgjort högre och något kortare samt kroppslängden något mindre. Det är *västfinska folkstocken* som är en blandning mellan nordrasen och östbaltiska rasens tavasttyp.

Längre bort i östra Finland är kroppslängden ännu lägre och färgerna något litet mörkare. Det är den *östfinska folkstocken*, vari ingår framför allt den östbaltiska rasens Savolaxtyp, men även nordiska raselement.

Så ha vi dessa rätt småväxta kortskalliga och rätt mörka element i *västra och sydvästra Norge* och även på *danska öarna*. Många hypoteser, ibland ytterst djärva ha framlagts om deras ursprung, men sannolikt kanske i dem ingår framför allt ett starkt inslag av *alpin ras*.

De mörka människorna *i de svensk-norska gränsskogarna* äro ock till stor del av ganska enhetlig typ, *tydalstypen*.

Lapparna, slutligen, voro åtminstone förr[1] olika i norr och söder, bl. a. mycket högskalliga i söder, men mycket lågskalliga vid havskusten i norr. Förmodligen tyder detta på, att de båda grupperna från början äro av övervägande helt olika ursprung, och endast av det hårda klimatet i viss mån "likriktats".

[1] Genom nedflyttning till kusten av talrika fjällappar söderifrån ha nordlapparna i sen tid upptagit mycket sydlapskt blod.

Nu äro vi mogna att betrakta karta 9 över *de nordiska folkstockarna.*

Denna karta är naturligtvis mycket schematisk och tar ingen hänsyn till sista århundradets omflyttningar.

SVN = *sydvästnordiska folkstocken* (folkstock förkortas hädanefter FS): Götatyp renast inom de prickade områdena; de starkare alpint blandade trakterna äro tvärstreckade. Vid den geografiska begränsningen av SVN FS har främst tagits hänsyn till den "geografiska harmonin" mellan bygdens rikedom och det alpina inslaget (se härom nedan!) samt den förhållandevis höga kroppslängden.

IN = *innernordiska FS;* av övervägande västmanlandstyp, begränsad genom låg kroppslängd i förhållande till låg BLI. (De små fyllda cirklarna beteckna de områden där tydalsrasen är starkt företrädd; begränsade av mörkheten).

T = *tröndiska FS* av övervägande tröndetyp; begränsad av den höga kroppslängden. Den lilla cirkeln betecknar den övervägande innernordiska enklaven kring Östersund.

VB = *västerbottniska FS* övervägande stornordisk ras (möjligen mest av tröndetyp men osäkert) och mer eller mindre starka inslag av tavasttyp. Främst begränsad av relativt högre BLI i söder, relativt högre kroppslängd i norr.

SL = *sydlapska FS* mot norr begränsad av högre HLI. — NL = nordlapska FS av förr övervägande

nordlapsk ras, nu med minst lika starka, snarare starkare inslag av sydlapsk ras.

VF = *västfinska FS* av ostbaltisk tavasttyp och nordisk ras, begränsad mot öster av relativt hög kroppslängd mot väster av hög HLI. En innernordisk enklav intecknad.

ÖF = *östfinska FS* av framför allt ostbaltisk savolaxtyp och dessutom en del nordras.

SO = *sydostsvenska* området utan enhetlig karaktär (*alltså ingen FS*).

Dessutom ha vi medtagit trenne här annars ej nämnda folkstockar, nämligen:

SB = *sydbaltiska FS* rätt olikartad i olika trakter, står delvis rätt nära VF FS men är mindre högskallig, något mörkare och har mindre av ostbaltisk ras (av tavasttyp?) men mera av diverse mellan- och även något litet östeuropeiska rasinslag. Begränsning mot VF av lägre HLI mot nästa FS av högre BLI och HLI.

W = *västtyska, västfaliska FS* omfattande Tysklands relativt renaste nordiska områden. Här finns dock redan ett framför allt söder ut allt starkare alpint inslag.

GS = *gammalslaviska FS* i många avseenden lik ÖF men mörkare.

Till slut måste framhållas huru det alpina rasinslaget i den sydvästnordiska folkstocken endast finnes i de jämförelsevis äldsta och i förhållande till den *närmare* omgivningen rikaste bygderna. I stort sett avtager alltså nordblodet och tilltager det alpina efter

KARTA 8.

ÖKNING RESP. MINSKNING AV BRUNÖGDA MELLAN 1897-98 OCH 1922-23 I % AV SAMTLIGA.

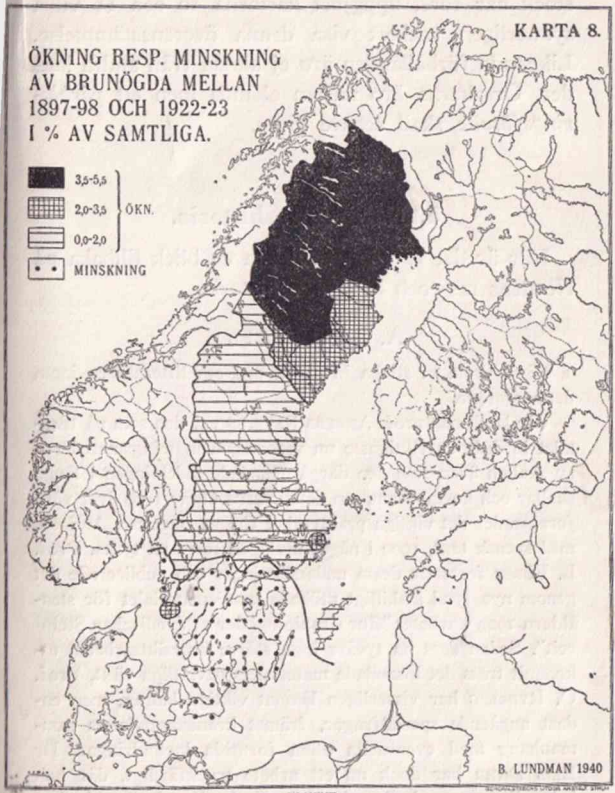

bygdens rikedom. För Götalandsdelen av denna folkstock har förf. uppgjort kartorna 10 och 11 vilka synnerligen vackert visa denna överensstämmelse. Liknande förhållanden äro ej kända från andra länder. Orsakerna äro nästan okända men ett *förklaringsförsök* skall senare givas.

5. Nordens rashistoria.

Här är det lämpligt att kasta en blick tillbaka på Nordens ras- och bebyggelsehistoria.

A. Litteratur.

Först skola vi sticka in några ord om litteraturen inom detta område.

Vår landsman prof. Anders Retzius var den som på 1840-talet införde de viktigaste nu vedertagna mätningsmetoderna av skallen även som den därpå grundade indelningen i långa skallar och korta. Hans son G. Retzius utgav 1899 över våra *forn*kranier det viktiga praktverket Crania Suecicax Antiqua, med svensk text, 1900 i något utvidgad form på tyska. Prof. L. Fürst fortsatte dessa undersökningar och publicerade det genom nya fynd åtskilligt utökade kraniematerialet för stenåldern 1909 i arbetet "Zur Craniologi der schwedischen Steinzeit". Sedan dess ha tyvärr inga större översiktsarbeten utkommit trots det insamlade materialets oavlåtliga växt. Prof. O. Rydberg har visserligen lämnat viktiga bidrag, men endast angående specialfrågor, främst kraniematerialets sammanhang med eventuella olika forntida invandringar. Dr Elis Dahr har dock nu ett arbete tryckfärdigt, där han behandlar en ny skalleserie (från Gotland) och därvid efter nyaste metoder rullar upp hela frågan om de nordeuropeiska stenåldersfolkens rasliga frändskap.

delarna av SVN (FS): Svältorna, Norra Bohuslän-Dal, Tyllandshed och vidare

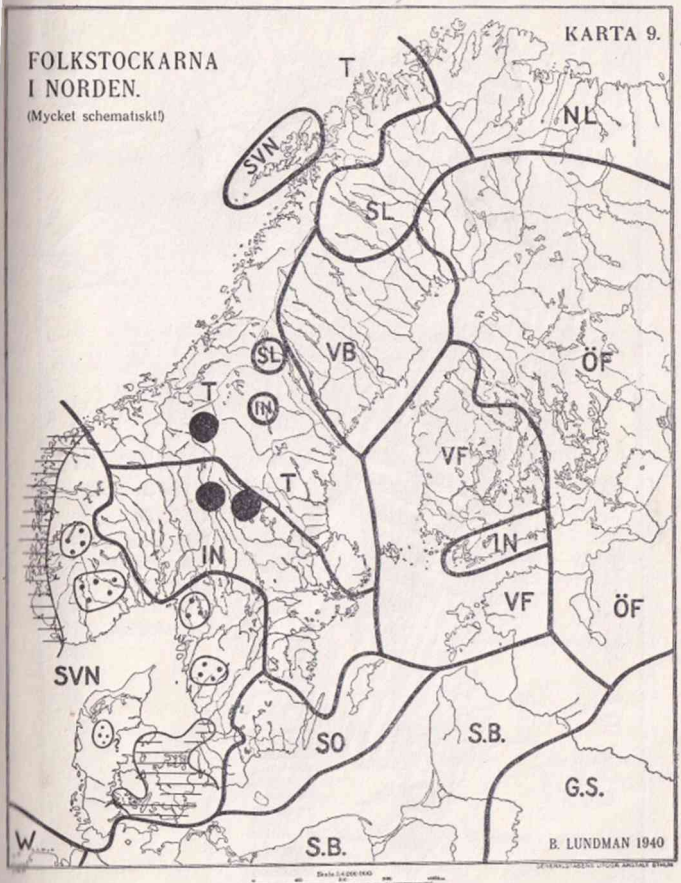

T = Fyfatstypen

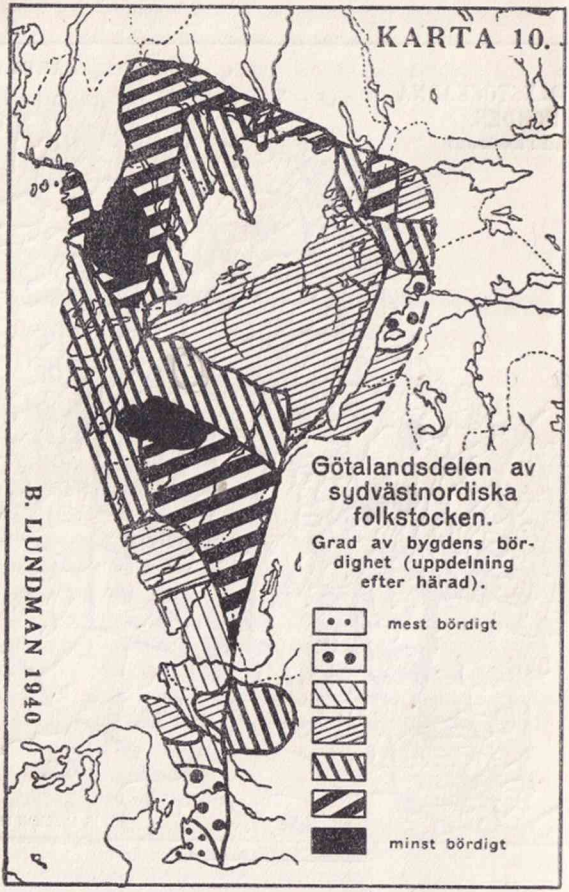
KARTA 10.
Götalandsdelen av sydvästnordiska folkstocken.
Grad av bygdens bördighet (uppdelning efter härad).
mest bördigt
minst bördigt
B. LUNDMAN 1940

KARTA 11.
Götalandsdelen av sydvästnordiska folkstocken.
Grad av nordisk rasrenhet. (Här endast breddlängdindex och kroppslängd.)
minst nordisk typ
mest nordisk typ
B. LUNDMAN 1940

En mindre del av våra *medeltids*skelett har, liksom förut av prof. E CLASON behandlats av Fürst i flera uppsatser (bland annat i den intressanta boken "När de döda vittna"). Fürst hann dock aldrig utgiva någon sammanfattning av sina stora opublicerade mätningar. Det stora uppsvenska skallematerialet bearbetas för närvarande i sin helhet av fil. kand. BENGT LUNDHOLM.

Norge har knappast några skelett från äldre tid än sådana från järnåldern. Dessa ha beskrivits av prof. K. E. SCHREINER i "Norske Skjelettfunn fra folkevandringstid og yngre jernalder" 1927. Denne har ock 1939 i det stora verket "Crania Norvegica" beskrivit samtliga kända norska kranieserier från senare medeltid och äldre nutid. Flera andra norska arbeten finnas inom detta område. — På Island håller dr. G. HANNESON just på med att studera de talrikt bevarade medeltidsskeletten.

I Finland finnes heller knappast något material äldre än järnåldern bevarat. Och det från denna tid är mycket litet. Allt då i de finska samlingarna bevarat finskt material från äldsta tider intill omkring 1800 publicerades 1881—92 av HÄLLSTEN (i "Bidrag till kännedomen av Finlands natur och folk"), dock endast som materialsamling. Den yngre Retzius har i det stora kända verket "Finska kranier" (1876) jämte mycket annat än titeln utlovar där även behandlat finnarnas kranietyper. Några senare större publikationer finnas ej. Endast beträffande Nyland har L. LÖFGREN publicerat ett par viktiga kranieserier i "Über die Anthropologie von Usimaa" (1938).

De norska lapparnas kranier och övriga skelettmaterial har K. E. Schreiner beskrivit i jätteverket "Zur Osteologie der Lappen". Måtten på de finska lapparnas kranier äro publicerade av Hällsten tillsammans med det övriga finska materialet. Från Sverige är tyvärr rätt få lappkranier insamlade till våra vetenskapliga institut; VON DÜBEN har på sin tid uppmätt dem (publicerat först 1910).

I Danmark har prof. H. A. Nielsen i "Aarböger for nordisk oldkyndighet og historie" beskrivit det hittills funna materialet från forntid i tre uppsatser (1906, 1911, 1915, tyvärr ej senare). Det stora danska medeltidsmaterialet är ännu ej alls offentliggjort, dr. Kr Isager m. fl. hålla för närvarande på med de 700 skelett som funnits vid Öms f. d. kloster på Jylland.

Rent nutida kranieserier äro däremot ej alls publicerade någonstädes ifrån i Norden. Dock har överläkare Gylfe Valentin för en del år sedan samlat in ett dock ännu nästan alldeles opublicerat material. Arbeten om dylikt äro naturligtvis alldeles nödvändiga för att kunna sammanknyta våra kunskaper om Nordens forntida och nutida rasförhållanden.[1]

Nu några ord om annan litteratur. Det enda sammanfattande arbetet om europeiska stenålderskranier, W. Scheidt, "Die Rassen der jungeren Steinzeit in Europa", är delvis mindre tillfredsställande. Av annan hithörande litteratur må endast nämnas: De viktigaste moderna sammelverken över bebyggelsen under äldre tider: "Befolkning under forntiden" (1936) och "... medeltiden" (1938) (= "Nordisk kultur", del 1, 2), B. Nerman: "Die Herkunft der Germanen" (1924) och C. G. Styffe: "Skandinavien under unionstiden" 2:a uppl. 1880, 3:e 1911), en verkligt klassisk handbok i medeltidens historiska geografi, S. Lönborg: "Finnmarkerna" etc. i "Ymer" 1902. Beträffande forntiden se dessutom G. Ekholm, "Från urtid till historia i Norden" (Verdandis småskrift 404) och där anförd litteratur!

[1] Tyvärr tillvaratagas ännu sällan de gamla skallar och övriga skelettdelar som så ofta komma i dagen vid kyrkorestaureringar o. dyl. Av det ovan sagda framgår att det är av största vikt om de kunde undersökas av fackmän. Hembygdsföreningarna borde därför överallt där mer än någon enstaka skalle anträffas, genast sätta sig i förbindelse med anatomiska institutionerna i Lund, Uppsala eller Stockholm. (Rasbiologiska institutet däremot sysselsätter sig endast med levande!)

Ehuru här ej mycket behandlat, dock någon litteratur om rastypens förändring m. m. i nutiden. Om kroppslängdsökningen äro de sista bidragen av J. V. HULTKRANTZ i tidskriften Ymer årgång 1928 och av förf. bl. a. i Nordisk Familjeboks Månadskrönika 1939. Beträffande sociala typolikheter, se främst L. o. L. Här blev det stora materialet noga uppdelat på klasser och yrkesgrupper. Dessutom ha främst i tidskriften Hereditas publicerats några undersökningar av LUNDBORG (år 1920, 21) och S. WAHLUND (1928).

B. Sten- och bronsåldern.

Diskussionen om eventuella *människogrupper som skulle överlevat istiden* och av vissa forskare identifierats med lappar eller västnorska alpiner, intresserar oss föga i detta sammanhang särskilt som inga skelettlämningar bevarats. Vi veta härvidlag ännu alltför litet.

Mer intresserar oss *senare folkvågor*. De äldsta kända spåren av mänsklig kultur i *Danmark* tyda på en invandring dit av jägarfolk från östra Mellantyskland. Intressant är att i Mecklenburg och däromkring påträffats några ytterst gamla fynd av en högst primitiv *högskallig* människotyp.

Innebörden av detta måste ses i ljuset av hela Europas rashistoria. Redan under yngre hälften av äldre stenåldern var *Västeuropa* övervägande *lågskalligt* (typ: Cromagnonrasen), *Österuropa högskalligt* (s. k. Brünnras m. m.). Denna motsats har, trots all vidare rasutveckling och rasblandning i stort bestått ända in i våra dagar. Otvivelaktigt är den äldre än den mellan-, lång- och kortskalliga.

Långt in i yngre stenåldern hade Europa nästan bara långskallar. Som redan tidigare antytts utvecklade sig sedan småningom ur dem kortskallar i vissa delar av Mellaneuropa, först långsamt, men sedan allt snabbare så att vid medeltidens slut kartan över huvudindex i Europa redan då hade nästan sitt nuvarande utseende.

Värdena på längdhöjdindex äro däremot märkvärdigt nog i hela Europa så gott som lika från stenåldern tills nu. Och ändå har längdbreddindex under denna tid ställvis stigit med ända till 5 à 8 enheter. Hur är det möjligt? Jo, bredden har visserligen åtskilligt tilltagit, under det längden och höjden något avtagit, men de båda senare ha avtagit likformigt, så att förhållandet dem emellan praktiskt taget förblivit detsamma! (Se mina kartor i "Zeitschrift für Rassenkunde", julihäftet 1938.)

Vi återgå nu till Danmark. Liknande dem i Mecklenburg, ehuru mindre primitiva äro några fynd från Danmarks yngre stenålder (med Skåne, som denna tid i allo hörde ihop med Danmark). Det är den s. k. *Borrebytypen* som, ehuru i allmänhet mycket uppblandad, influerat på typen hos en stor del av de från denna tid till över 200 bevarade stenåldersskallarna. Borrebytypen är tydligen närbesläktad med i Östbaltikum funna stenålderstyper, ur vilka tydligen den ostbaltiska rasen framgått. Danska stenåldersfolkets huvudmassa hörde dock knappast hit. Kulturen var ock nu en helt annan. Danmark hade lärt sig åkerbruk och boskapsskötsel samt konsten att

bygga stora gravar av stenblock (*dösar*, gånggrifter o. s. v.). *Denna kulturform* är kommen hit från Västeuropa och uppbars där av lång- och lågskalliga stammar. Människor av dylik typ äro kända från Danmarks stenålder i stort antal, tydligen inkomna västerifrån. Dock vet man ej om dessa människor först kommit med denna kulturform eller redan tidigare, och stengravkulturen då spritt sig så gott som enbart genom kulturpåverkan.

Något senare fick Danmark mottaga det s. k. *stridsyxfolket*. Det var en lång- och högskallig folkstam från östra Mellaneuropa, som hade lärt sig att tämja hästen, vilket, jämte dess utmärkta stridsyxor av sten gav den en stor överlägsenhet i krig. Erövrande trängde stridsyxefolket åt alla håll. Man börjar rätt allmänt i dem se de stammar, som först talat *indoeuropeiska språk*. Vida spredo de sitt språk, som nu talas av de flesta europeiska folk jämte bl. a. indier och perser. I så fall skulle väl stengravsfolket talat ett annat, nu utdött språk men småningom påtvingats erövrarnas, vilka senares ras däremot här som annars nu nästan försvunnit i den talrikare urbefolkningens.

I Danmark inträngde stridsyxfolket först på Jylland, undanträngande stengravsstammarna och senare blandande sig med dem. Tyvärr äro inga skallar bevarade från inträngarna men flera dylika från blandningstiden tyda på inslag från erövrarfolket.

Överhuvudtaget visa de danska stenåldersskallarna en enastående både i Danmark och annorstädes i Nor-

den aldrig senare sedd *typvariation*. Efter vad vi ovan sade tyder ju detta på en *helt ny blandning* mellan *många* och åtminstone rasligt delvis helt *olikartade stammar*.

Sverige uppvisar ett enstaka defekt kraniefynd ända från omkr. 6,000 f. Kr. från *Stångenäs* i Bohuslän. Det är en cromagnid lågskalle, alltså av västeuropeisk typ, men för enstaka för att alltför mycket betyda.

Snart fingo även vi starka åtminstone kulturella motsättningar. I äldsta tider uteslutande och i östra och ännu mer norra delen delvis ända till stenålderns slut hade vi rena jägarkulturer. Senare inkommo (folk eller endast kultur? se beträffande Danmark!) stengravskultur med åkerbruk till de bördigaste trakterna i sydväst och på Öland. Hit kom också en gren av stridsyxefolket (få skallar bevarade) som åtminstone till en början mest slog sig ned i östra och sydöstra Sverige, undvikande stengravsfolkets kärnbygder. Småningom blandades stammarna och våra talrikaste stenåldersskallar äro från den tiden. De flesta av dem äro från Västergötland och *tämligen* låga. De få som äro från östra Sverige äro knappast högre. Liksom i Danmark rådde även här rätt stark typblandning. Ja, vi kanske redan från denna tid ha kvar skallar av sydlapsk ras, vilket alldeles skulle revolutionera vår uppfattning om lapparnas ålder på vår halvö (se vidare nedan).

Från *Norge* liksom från *Finland* ha vi knappast några stenåldersskelett bevarade. Från Estland och

Lettland däremot finnas som sagt sådana som kunna vara förstadier både till nordisk och östbaltisk ras.

Under bronsålderna hindrade den då vanliga likbränningen att skallar bevarats till större antal.

C. Järnålder och medeltid.

Under början av järnålderna inträffade den svåra klimatförändringen, som prof. R. SERNANDER efter gamla nordiska sägner om svåra, forntida nödvintrar kallat *Fimbulvintern*. Upplands klimat t. ex. tycks då ha liknat nuvarande Tröndelagens, d. v. s. främst med sämre, fuktigare somrar, mot att förut ha varit såsom i mellersta Tyskland; vindruvor mognade enligt fynd i Sörmland under stenåldern! Skandinavien blir nu för århundraden nästan utan fornfynd och vad som är funnet överraskar genom fattigdom och tarvlighet. Även om inte landet helt avfolkats har dock väl den på lantbruket alldeles omstörtande klimatförändringen åtminstone i mellersta och norra Skandinavien medfört en så stark omröring av befolkningen att gamla stammar mångenstädes måste ha upplösts. De ha väl småningom ersatts av andra, om ej landet helt enkelt delvis blivit öde. Detta gör att vi föga tjäna på att parallellisera de lokala rasmotsättningarna i Norden under nutiden med de forntida *före* fimbulvintern. — De av jakt levande stammarna torde lidit mindre. Därför kan mycket väl tänkas att bl. a. tydalstypen levt kvar i sina skogar från stenåldern ända tills nu!

Även under de följande århundradena kommo tydligen ej Skandinaviens stammar till ro. Den äldre uppfattningen att dessa på ett par undantag när föga deltogo i de germanska folkvandringarna som störtade romarriket, är nu övergiven. Ja, nutidens fornforskning räknar t. o. m. med det rätt nyligen som omöjligt betraktade faktum att germanstammar *från kontinenten* i stor utsträckning *återkommit* till Norden.[1] De kunna då bidragit till rasblandningen genom att medföra främmande krigsfångar (och *möjligen* hustrur). Dessutom visar ock språket på de bevarade runstenarna ända fram emot 700 den största likhet i hela Norden, ett tydligt tecken på ständiga folkrörelser.

Från järnålderns senare århundrade ha vi i Norden flera hundra skelett bevarade, många från höfdingagravar men ännu fler från storbönders. Dessa äro överallt förvånande lika (endast något högskalligare i Sverige och Danmark än i Norge) vida mer enhetliga än både förr och senare. Kroppslängden var ju lägre än nu, men väl så hög som 1840. Detta hänger ju dock så mycket ihop med näringsförhållandena som vi knappt känna tillräckligt under denna avlägsna tid. Viktigare är då för oss skalleformen. Utom att långskalligheten var nästan alldeles genomgående äro så harmoniska och varandra så lika huvudskallar annorstädes sällan funna. Man kommer att tänka på den romerske författaren TACITUS ord om dåtidens

[1] Om de s. k. herulerna, se en uppsats av förf. i Hyltén-Cavallius-stiftelsens Årsbok 1940!

germaner som en "oblandad, ren och endast sig själv lika stam".[1] Detta gäller även de från denna tid funna representanterna för Danmarks annars såväl i forntid som nutid rätt starkt rasblandade folk, ej blott de i sina inre delar kanske alltid *någorlunda* enhetliga Sverige och Norge.

Hur skall nu detta förklaras? *Kanske* hade den hårda fimbulvintern rensat ut en del från början bortifrån komna typer som varit sämre anpassade efter det nya kallfuktiga klimatet. Men särskilt då denna "sållningstid" vid tiden för skelettfynden ej varat längre, skulle detta förutsatt, att dessa grupper ej mycket hunnit blanda sig med andra, vilket väl knappast är möjligt! Sannolikare är då, och den nuvarande rasblandningen tyder därpå att i Danmark dessa rent nordiska hövdinge- och storbondesläkter tillhör en erövrande stam som, eventuellt via kontinenten, inträngt från de mera rasrena områdena i inre Skandinavien. Arkeologerna tro ock att danerna som givit danskarna sitt namn från början kommit från sydöstra Sverige eller från Uppland.

Härefter må sägas några ord om *Island*. Denna ö koloniserades strax före år 900 främst av norska hövdingar som icke ville böja sig för den norske riksenaren Harald Hårfager. De härstammade mest från de inre delarna av norska västlandet. Sedan kommo också andra nordbor, däribland några få sven-

[1] Det har visserligen visat sig att Tacitus härvidlag delvis använt sig av uttryckssätt, som dåförtiden brukades vid beskrivningen av främmande, särpräglade stammar. Men han har ytterligare skärpt dem.

skar. Ett århundrade senare var invandringen praktiskt taget slut. Då hade omkring adertontusen personer invandrat. Med hövdingarna hade naturligtvis följt deras lantbönder och trälar. Genom den livliga förbindelse som upprätthölls med till i Irland och Skottland utvandrade landsmän, inkommo även en del av dessas fränder och tjänare, som tillhörde den keltiska befolkningen därstädes. — Detta stämmer väl med vad vi veta om isländarnas nuvarande typ. De äro de högväxta och rätt långskalliga liksom folket i inre Sogn eller Hardanger. Det på Island ofta förekommande mörka håret i förening med ljusa ögon kan möjligen komma från Sogn eller Voss, hellre dock från Irland — där den kombinationen är vanligare än på andra håll i Europa. Blodgruppsfördelningen liknar också mer västra Storbritannien än Norge. Svaga inslag av norska alpiner, ja t. o. m. kanske lappar märkas här och där. I stort är dock islänningarnas härstamning ifrån Norges mera nordiska bygder oomtvistlig. — *Färöarna* som koloniserats kort före Island ha en liknande rassammansättning, dock ingår i den något mindre aristokratiska befolkningen ett något starkare inslag av norska alpiner.

Finlands rashistoria är i äldre tider ännu mer höljd i dunkel, ja, först från medeltiden har man skelett. Dock må några ord sägas om de tidigare åldrarna. Under yngre stenåldern var kulturen i sydväst nordisk, men med vissa mellaneuropeiska inslag av bl. a. stridsyxfolk, nordösteuropeisk i öster och norr. Unge-

får samma motsättningar visar bronsåldern. Äldre järnåldern under "fimbulvintern" är praktiskt taget fyndlös, vilket kanske här betyder verklig avfolkning. Man vet därför inte om nutida *Finlandssvenskarnas* förfäder verkligen ens till någon del bott här sedan stenåldern. I många trakter av sydvästra Finland har nog åtminstone sedan yngre järnåldern ständigt funnits svensk bondebygd, i Österbotten kanske lika länge. Åland däremot har sen stenåldern alltid varit svenskbygd — trots ett par finska ortnamn!

Dessa finlandssvenskar äro historiskt, språkligt och även rasligt av tvenne slag. Svenska Österbotten, Åland och Åbo skärgård (utom längst i sydöst) bebos av en dialektalt och rasligt med våra norrlänningar närbesläktad stam (större kroppslängd, oavsett blandning med finnar, högre hjässa o. s. v.). Härmed stämma även historiska fakta som tala om inflyttningar därifrån. Nyland och sydöstra hörnet av Åbo skärgård däremot har svenskar som trots mindre blandning med finnar äro något mindre till växten. Huvudena äro också lägre, vilket allt tyder på ett inslag från Mellansverige ("Västmanlandstyp"). Man vet dock att detta Nyland (märk namnet!) länge ratades av såväl svensk som finne. Först Birger Jarl lät kolonisera östra Nyland (från Mellansverige!) till skydd mot ryssarna. Västra Nyland tycks ej blivit bebyggt mycket tidigare.

Överhuvudtaget är skillnaden mellan de svensktalande och de finsktalande i närliggande bygder ofta

hårfin. Däremot avtager det nordiska och tilltager det östbaltiska blodet tämligen regelbundet från sydväst till nordost. Den stora motsättningen i typ mellan finnar och svenskar förklaras alltså *åtminstone skenbart* mer genom boningsort än genom härstamning. Detta hindrar naturligtvis inte att svenskarna just härigenom *i medeltal* ej obetydligt avvika från finnarna, även västfinnarna.

Språkligt och arkeologiskt säkert betygad är däremot *de finska stammarnas* invandring till Finland omkr. Kristi födelse. De finska folkens "urhem" torde legat ungefär mellan Moskva och stora Volgakröken. Till rasen torde de närmast företett en blandnings- eller mellantyp mellan den ostbaltiska rasens savolaxtyp och vissa mörka ostryska raser. Här i de vida slätternas och flytande kulturövergångarnas land torde nog "raserna" eller "folkstockarna" vara ännu mindre "fullgångna" än annars.

Härifrån trängde vissa stammar redan före vår tideräkning mot väster och Östersjön. Invandringen till Finland skedde från sydöst över Estland och Finska viken till Åbotrakten. (Jämför blodgruppskartan!) De som ej slogo sig ner där följde kusten tills de utmed Kumo älv kunde tränga in på finska sjöplatån. En del finska historieskrivare hålla visserligen för troligt att de nuvarande östfinska stammarna uppkommo av dem som på samma väg fortsatte ännu längre mot öster. Den rätt genomgripande rasolikheten mellan nutidens väst- och östfinnar och den ända in i våra dagar skarpa rasgränsen dem

emellan, kunna genom denna invandringshypotes knappast förklaras. Östfinnarna måste åtminstone till största delen ha invandrat direkt från öster över Karelska näset eller utmed Ladogas norra strand. Detta att den största rasmotsättningen i Finland är den mellan östfinnar och västfinnar + svenskar ej den mellan svenskar och finnar insågs redan intuitivt 1918 av finländaren Lars Ringbom i "Inbördeskriget i Finland", s. 81 o. ff.

Däremot är det självklart att motsättningen ökats genom västfinnarnas allt starkare blandning med svenskar, särskilt i de kusttrakter, som nedre Satakunda och vissa mindre delar av Egentliga Finland, vilka en gång åtminstone delvis varit svenska och sedermera helt förfinskats. *Karelarna,*[1] även de ryska, stå dock närmare sina språkfränder i västra Finland än dem i Mellan- och Österyssland, alldeles oavsett *sena* blandningar var på sitt håll. Detta visar att även karelarna, ehuru i mindre grad än västfinnarna, tidigt upptagit mycket nordiskt och östbaltiskt blod av savolaxtyp från gamla Östersjöfolk, germanska och eventuellt även andra.

Karelarna voro i äldre tider ett slags "vattennomader" såsom etnograferna uttrycka sig. Med sina ut-

[1] Den genom de bekanta (man kan gott säga romantiserade!) folktypsskildringarna av Haartman och hans efterträdare, främst G. Retzius, så berömda "karelska typen" med stor näsa och stort lockigt hår är i själva verket snarast sällsynt och mest uppkommen genom sentida inblandningar. (Detsamma torde f. ö. vara fallet med den *i viss mån* likartade s. k. Anholttypen i Danmark.)

märkta båtar (snipor av forsbåtstyp, helt olika västfinnarnas otympliga och dock bräckliga ekor) fingo de en helt annan rörlighet. (Endast några västfinska grupper vid Näsijärvi hade forsbåten. Ur dem framgingo *birkarlarna;* se här nedan.) Utmed de östfinska sjöarna vilkas huvudriktning direkt pekar mot nordväst och Bottenviken trängde så karelarna bärande sina båtar över den låga vattendelaren, och fortsatte så utför Norra Österbottens lätt farbara älvar. Nu koloniserade små karelska grupper om än glest denna trakt. (Då Karelen ända till 1323 helt hörde under Ryssland räknades även norra Österbotten dit, men avträddes detta år tillsammans med västra delen av Karelen.)

Till norra Österbotten kommo ock tidigt över havet västfinska köpmän (det tycks vara dem och ej karelarna, som forntidens folk kallade kväner). De förnämsta kallades Birkarlar efter socknen Birkkala vid Tammerfors. Östfinnarna i dessa trakter råkade i beroende av birkarlarna, varför de stundom kallades "halvkarelare", men ha såsom de numerärt talrikare, rasligt övervägt ända upp i Torne älvdal. Den ej obetydliga blandningen med lappar är här ej så stark, att den kan komma en att tveka beträffande stamtillhörigheten.

I sammanhang härmed kan framhållas att de svensktalande bygderna i Övernorrland från Ångermanland norr ut äro starkt blandade med västfinsk stam som sipprat in över Kvarken likaväl som svensk hälsingestam kommit till Finland i motsatt riktning.

Överhuvudtaget tyckas både av antropologiska skäl och av de fåtaliga historiska och arkeologiska källorna att döma, dessa trakter under vikingatiden och äldre medeltiden lidit ett visst intrång av finska och Finlandssvenska köpmannagrupper, framför allt birkarlar. Här voro annars gamla hälsingska[1] intressesfärer för pälsjakt och pälshandel med lapparna. Bronsålderns gravrösen sträckte sig norr ut ända till Pitetrakten, men den yngre järnålderns ättehögar nå, dock liksom de ungefär samtida ortnamnen på -sta ej längre än till (norra) Ångermanland. Ännu omkr. 1300 slutade den stora sammanhängande svenskbygden vid nedre Ångermanälven där ej mindre än omkring 20 kyrkor och kapell då funnos. I norra Ångermanland fanns däremot vid samma tid endast ett gudshus, i Södra Västerbotten tvenne! Nationalistiska finska forskare påstå visserligen, att finnarna varit tidigare här än svenskarna. Först i Pitetrakten träffar man dock några finska ortnamn. Finska kulturelement såsom svedjning av storskog och storhässjor funnos dock redan i början av 1500-talet i Ångermanland, således före 1500- och 1600-talets stora finska invandring till Sverige.

Lapparna, som nu tala ett finskt språk äro som sagt av helt annan ras, eller rättare, andra raser än övriga finsktalande folk. Man tror därför i allmänhet att de relativt sent, kanske vid vår tideräknings början, under en tid av stark beröring med finnarna

[1] Till Hälsingland räknades då samtliga svenska bygder norr därom utmed Norrlandskusten.

bortlagt sitt gamla språk och antagit deras. Det förstnämnda skulle leva kvar i vissa ortnamn m. m.

Sedan förf. insett de stora olikheterna i ras mellan nord- och sydlappar ha förhållandena blivit än mera invecklade. Med tanke på hjässhöjdens ringa föränderlighet hos människogrupperna och samojeders och ostjakers låga huvuden är det ej omöjligt att kustlapparna kommit österifrån utmed Ishavets kust, och det väl sannolikt — på grund av den ännu skarpa särprägeln — först för högst ett par tusen år sedan. Med de västnorska alpinerna äro de säkert ej besläktade.

Sydlapparna äro märkvärdiga genom kombinationen av västeuropeisk blodgruppsfördelning och östeuropeisk högskallighet. Denna kombination finnes i stor utsträckning endast i S. V. Polen samt söder ut därifrån mot Balkan, i det högskalligheten har nått rätt mycket längre åt väster än blodgruppsfördelningen. Nu är det intressant att just i S. V. Polen förekommer en typ som polska forskare — tydligen med större rätt än de förstått — satt i förbindelse med den lapska, d. v. s. sydlapska. Enligt avbildningar är likheten f. ö. påfallande. Enstaka, små, runda (och *höga;* således ej alpina!) skallar ha nu hittats från Sveriges (och Danmarks?) stenålder och skulle alltså utgöra en länk från Polen mot Lappland. Man finge då med ROLF NORDENSTRENG, som tidigare varit inne på denna tankegång, tänka sig att sydlapparnas förfäder under istiden levat någonstans på tundrorna vid Karpaternas sluttningar. Allteftersom

isen drog sig tillbaka ha sedan dessa urlappar småningom trängts ända upp mot Skandinavien där de sedan kvarlevat till våra dagar. Sedan kunna ju lapparna av båda slagen vid något tillfälle antagit finnarnas språk. Detta har väl skett genom beröringen med finska skinnhandlare, som redan ej långt efter Kr. f., av fornfynd att döma, sträckte sina handelsfärder ända upp mot Ishavskusten. Allt detta dock endast lösa förmodanden. Överhuvudtaget hör dock ej minst efter den sensationella klyvningen av lapparna på tvenne raser hela problemet om lapparnas härstamning till det osäkraste av det osäkra.

Säkert är däremot, att lapparna ej före medeltiden visade sig söder om nordligaste Jämtland och motsvarande trakter i Norge. (På 1600-talet nåddes Härjedalen men först 1880 visade sig ett par lappfamiljer i Idre i norra Dalarna.)

Under alla våra vandringar genom Nordens bebyggelsehistoria ha vi tyvärr icke funnit några säkra anknytningspunkter till vår huvudindelning av folkstockarna, utom som vi sett sannolikt för den västerbottniska.

Våra viktigaste folkstockar äro ju f. ö.: 1) Små rester av primitiva tydalstyper längst in i de svensknorska gränsskogarna och däromkring, 2) den innernordiska folkstocken av övervägande västmanlandstyp, 3) och 4) de båda "stornordiska" folkstockarna, den nordöstnordiska av mest tröndetyp och den sydvästnordiska runt Skagerack och Kattegatt med dominerande götatyp, rasrenare i de magrare skogsbyg-

derna, mer blandade med alpiner i kust- och slättbygderna.

Bakom fimbulvinterns sannolikt totala omstuvning av folkgrupperna vågar man väl knappast gå. Frestande vore ju annars att gå ända tillbaka till stenålderns slutskeden. Man skulle då kunna parallellisera tydalingarna med någon av de då äldsta rena jägarstammarna, västmanlandstyperna med (senare invandrade?) något högre stående dylika, eventullt med något åkerbruk. Tröndetyperna, som ju äro i regel något litet högskalligare än de övriga skulle då vara med våra äldre lågskalliga grupper mycket blandade ättlingar till det också högskalliga stridsyxefolket vilket just inträngt från öster, dels utmed östkusten dels kanske även gått öster om Östersjön över Estland, sydvästra Finland och Åland. Sedan skulle de dels ha assimilerat (tröndetyperna), dels ha trängt undan (västmanlandstyperna) jägarstammarna inåt landet. Götatyperna åter skulle, lågskalliga som de äro, vara ättlingar till lågskalliga stenkammargravar byggande stammar. — Det hela är dock ytterst svaga gissningar. I så fall skulle folkrörelserna under fimbulvintern och århundradena närmast därefter huvudsakligen bara skett fram och tillbaka inom samma större regioner, varigenom starkare blandningar mellan folkstockarna undvikits.

Säkert är däremot att livliga förbindelser sedan gammalt framför allt rått mellan de bygder jag räknar till den sydvästskandinaviska folkstocken, som till stor del åt öster och norr är omgiven av ödsliga

berg och stora skogar. Förbindelserna mellan östra Uppland, Hälsingland, Jämtland och norska Tröndelagen äro ock genom fornfynd betygade sedan mycket gammal tid. Särskilt livliga voro de under vikingatiden och äldre medeltiden. Kärnan till den nuvarande befolkningen i östra Jämtland och inre Hälsingland tycks ha kommit från norska Tröndelagen under yngre järnåldern, delvis först under vikingatiden och t. o. m. början av medeltiden. Så förtälja i sin kärna nog rätt säkra ehuru naturligtvis utstofferade traditioner, bestyrkta av likheter i fornfyndstyper mellan dessa bygder.

Mellersta Jämtland åter kring Frösön visar lägre kroppslängd och tydligen mer av västmanlandstyp. Under vissa epoker av järnåldern funnos just häremellan och Mälarlandskapen starka kulturförbindelser att döma av gamla ortnamn m. m. (gudarna Frö och Njord, som gett Frösön och den bredvidliggande nu Norderön, förr Närderön sina namn, voro ju speciellt svearnas gudar). Kanske vi få räkna med en invandring av svear till Jämtland före norrmännen. — De mycket starka inslagen av västmanlandstyp ända nere i Kalmar län och sydöstra Skåne kanske också kunna förklaras genom av fornforskningen stundom förmodade erövringståg av svear till dessa trakter.

De egendomliga förhållandena i den sydvästnordiska folkstocken *kanske kan* sättas i förbindelse med från kontinenten återvändande germanstammar. Storhövdingarna slogo sig då ned i de rikaste bygderna

till vilka även sydvästnorska kusten då räknades på grund av den tidens höga uppfattning av läge utmed havet. Här läto de sedan från kontinenten medförda mer eller mindre alpina krigsfångar bruka jorden. När sedan dessa frigåvos, slogo de sig ned i de trakter där de hittills bott, och måtte alltså icke ha dragit inåt skogarna. De magrare bygderna däremot kunna ha delats ut till krigarna, som ej fingo någon del i det mänskliga bytet. Också kan man tänka sig att dit undanträngts de stammar, som ursprungligen måste ha funnits där och ju knappast kunna ha haft främmande trälar i större utsträckning. — Denna hypotes är dock mycket osäkrare än det närmast föregående. Intressant är den dock för det norska kortskallebältet har precis samma utsträckning från Larvik till Molde som ett av prof. H. SHETELIG genom arkeologiskt material fastställt stort åtida rike grundat av från kontinenten återvändande germaner!

En egendomlig parallell härtill må anföras. Ett precis motsatt förhållande råder nämligen i så gott som hela västra Tyskland men även i stora delar av Belgien och Nordfrankrike. D. v. s. det alpina blodet *avtar* här och det nordiska tilltar efter bygdens rikedom. Här är orsaken klar. Folkvandringarnas nordrasiga germaner tog för sig av den bästa jorden och trängde bort den mer eller mindre alpina urbefolkningen till den sämre. (Anmärkningsvärt är att åtminstone på 1800-talet var rastypen utmed kuster och större floder i stort sett densamma: nordisk med ett överallt någorlunda lika starkt alpint inslag ända

från Rotterdam, Köln och Göttingen till Köpenhamn, Bergen och Molde. Men några mil in i inre Västergötland eller in i Ardennerna/ nordliga utlöpare kommer man in i nya världar: här nästan alldeles rent nordiskt, där (ännu mer avvikande) nästan rent alpint. Även här famla vi i mörkret. Hansatidens folkrörelser kunna ej förklara allt.)

D. Nyare tiden.

Under nyare tiden ha vi främst att behandla invandringen till vårt land av finnar, zigenare och valloner.

Den förstnämnda började så smått på 1550-talet. Först då "klubbekriget" förhärjat flera finska landskap och dessutom nödår kommo till, lyckades Karl IX både som hertig och sedermera som konung locka in tusentals *finnar* som nybyggare, kolare och gruvarbetare i de uppblomstrande mellansvenska bruksbygderna. Finnarnas ohejdade svedjande kom dock myndigheterna att redan på Gustav Adolfs tid stoppa invasionen. Då hade emellertid redan inkommit en 12—15,000 finnar. De slogo sig ned i våra, numera finnmarker kallade skogsbygder från Holaveden i söder till västra Ångermanland i norr, ja, trängde från Värmland ända in i Östra Norge. De invandrande finnarna kommo mest från Rautaslampi härad i nordligaste Tavastland, beläget på gränsen till Savolaks och efter vad det uppges övervägande koloniserat därifrån. Dessa finnar tycks ha varit rätt

rasblandade och äldre bygdebeskrivare tala ofta, men visst ej alltid, om finnarna som mörka. Dock måste man tänka att detta ej var några vetenskapliga iakttagare och att finnarna, nedsotade från pörtenas öppna eldar, sågo mörkare ut än de egentligen voro! — Rasundersökningar på dessa finnar ha knappast alls företagits.

Så inflyttade *valloner* som bekant på Gustav II Adolfs tid som bruksarbetare från Belgien. De voro redan då de kommo in rasligt mycket blandade av bl. a. alpin ras, medelhavsras[1] och nordisk ras. I genomsnitt voro de dock mer bredhuvade, mörka och småvuxna än svenskarna. Otvivelaktigt voro de ett mycket duktigt element, mindre på grund av någon särskild överlägsenhet hos deras rasbeskaffenhet i och för sig, än därför att de utgjorde ett synnerligen gott urval av skickliga specialarbetare något som tydligen till stor del varit ärftligt betingat.

Viktigare för vårt folks rasbeskaffenhet äro tyvärr inslagen av ett annat "folk", *zigenarna.* Zigenarna äro från början en nordindisk tiggarkast, som över mindre Asien och Balkanhalvön omkring 1400 inträngde i Mellaneuropa och 1512 i Sverige. De tillhöra fortfarande ganska övervägande diverse indiska raser men starka inslag av sådana raser, som ha sitt hem i främre Orienten, finnas ock. Till sin typ stå de ofta rätt nära Arabiens beduiner. Jag har också i halvpopulära arbeten kallat zigenarrasen, ehuru

[1] Denna ej förut nämnda ras är småvuxen och mörk med smalt, lågt huvud, liten rak näsa o. s. v.

kanske oegentligt, orientalisk (så kalla tyskarna beduinernas ras, fransmännen kalla de araboid).

Zigenarna spridde sig, trots tidvis förföljelse, snabbt i landet. Nutidens "tältzigenare" äro däremot *mycket* senare inkomna, på 1850-talet och därefter. Sedan förra världskrigets början insläppas dock inga fler. De äldre zigenarsläkterna i vårt land däremot, äro mer uppblandade och kallas *tattare*, för så vida de icke övergivit sitt kringflackande levnadssätt, tattarättlingar, om de ytterligare blanda sig med och numer någorlunda leva som svenskar.

Särskilt i en del forna och nuvarande gränstrakter, t. ex. på Hallandsåsen och f. ö. i Halland samt på gränsen mellan Blekinge och Möre i Småland, liksom i gränstrakterna mellan Värmland och Norge samt i obygderna mellan Jönköping och Ulricehamn, finnas ej obetydligt med tattare och tattarättlingar. Vidare finnas en del rasinslag ofta kring gamla marknadsplatser, gästgivargårdar, vägkorsningar och färjställen. En del av dessa tattarättlingar ha senare kommit sig rätt väl upp, särskilt i yrken där de kunna få användning för sin österländska slughet och talförhet. Ofta äro de skarpa iakttagare men psykiskt och moraliskt ytterst oberäkneliga.

Tattarättlingarna äro i regel småvuxna och framför allt svagt byggda, med mycket smala (A 1 ofta 97—98 och mer), vassa ansikten, i regel t. o. m. smalare än föräldraraserna, såväl den nordiska som den orientaliska. Särskilt är underkäken ofta mycket smal (med förträngda, dåliga tänder). Näsan är rätt

stor, smal och mer eller mindre böjd. Nacken är ofta låg och starkt utskjutande ("busnacke"). Håret är mörkt och ofta lockigt, ögonbrynen buskiga och lågt sittande, grova inåt näsan, tunna utåt tinningarna.

Judarna och eventuella andra mer främmande inslag spela åtminstone ännu icke rasligt den roll inom den svenska folkstammen, att de här närmare behöva behandlas. De flesta av våra judar äro som bekant s. k. östjudar komna från Polen och Ryssland. Av s. k. västjudar ha vi blott ett fåtal.

Med de nyssnämnda in- och omflyttningarna de tre sista århundradena ha vi i Norden i stort blott fått in *en* ny ras i sådan mängd, att den behöver här erhålla en liknande beskrivning som de sen gammalt inhemska raserna, nämligen:

Orientaliska (eller araboida) rasen: under medellängd (c. 166—168 cm.) och smärt. Mycket lång- och lågskallig (BLI c. 70—72, HLI c. 68—69). Rätt smalt (A 1 c. 90—95), starkt kupigt, rombiskt ansikte, d. v. s. mycket smal panna, en viss bredd över kindbenen och spetsig haka. Lutande profil. Rätt bred mun med som till ett leende svängda läppar. Tättsittande mandelformiga, något sneda *ovanligt* starkt *glänsande* ögon. Rätt smal, ehuru något litet köttig och svagt böjd näsa. Olivfärgad hy. Mörk. Ögonbrynen lågt sittande, tillsammans bildande bokstaven M, varvid M:ets inre streck äro mycket grova, de yttre ytterst tunna. Utbredning: Främst i inre Arabien och därifrån spridd över alla

delar av Nordafrika. I viss mån liknande *men högskalliga* typer finnas ända från Spanien genom Orienten bort till Indien samt här och där i Polynesien.

Härmed ha vi alltså beskrivit alla de raser vi trott oss kunna urskilja i Norden. Men huru vackert ett dylikt system kan se ut på papperet, äro dock de flesta bland oss *mellan- och blandtyper* som inte riktigt passa in där någonstädes. Men även dessa ha sitt intresse och kunna ofta något så när typbestämmas, särskilt om man väl känner traktens förhärskande typer. Men naturligtvis bör man vara försiktig, särskilt om man ej känner vederbörandes stamtavla tillräckligt långt tillbaka eller ännu hellre iakttagit hela släkten! Vi skola nu söka analysera några särskilt framträdande, svenska blandtyper.

1. Ljusa typer. Västmanlandstypen är särskilt utan mätningar ibland svårskild från östbaltisk ras. Den senares ansikte är dock framför allt fyrkantigare och mera platt med mycket högre och bredare panna samt hyn mindre klar och skär. — Ljusa, småväxta, men smalansiktade typer med jämförelsevis stora, ehuru kanske ej direkt konvexa näsor äro ofta snarare blandningar av orientalisk ras och västmanlandstyp än småväxta varianter av den egentliga nordrasen. Överhuvudtaget äro alla starkare konvexa näsor i vårt land tecken på främmande rasinslag.

2. Mörka typer. Dessa förete överhuvud något större växling än de ljusa, vilket ju är naturligt, då våra mörka raselement äro vida flera samt av mer växlande ursprung och typ. — De mörka bred-

ansiktena i Mellansverige torde väl i regel ha tydalsinslag, i Sydsverige lika ofta alpint. (Pannan dock olika!) — De mörka, svagt byggda och stornästa ha i regel orientaliskt påbrå. — Mörka personer tilläggas f. ö. åtminstone i mellersta Sverige gärna vallonblod, vilket i själva verket i regel utanför bruksbygderna är oriktigt. Huru många vallonättlingar skulle vi inte annars ha?

Så ha vi till slut alla dessa, som endast något litet avvika från den i landet gängse (t. ex. nordiska eller ostbaltiska) rasen, t. ex. genom något mörkare hår eller dylikt. Om dem är det i regel lönlöst att fråga sig, om de fått detta drag från någon (eller flera) ytterst avlägsna förfäder eller blott representera en något avvikande variant. I dylika fall är rasbestämningens sannolikhetskalkyl: är en sådan hårfärg sannolik, vanlig, möjlig eller ej? Å ena sidan får man inte föreställa sig rasgränserna för snäva, men å andra sidan har jag t. ex. kunnat följa en liten blond smånäst flickas en liten smula förtjockade nässpets genom generationer tillbaka till en svart tattares tjocka kroknäsa!

E. Nutiden.

Några ord om de *förändringar i typ- och rassammansättning,* som kunna märkas i vårt land under de sista årtiondena. Jag säger här snarare vårt land än Norden, ty detta forskningsområde är än mindre behandlat utanför Sverige än hos oss.

Den yttre typen är ju som förut antytts rätt starkt

förändrad under de sista släktledens tid. Forna tiders småbondetyp liten, undersätsig, bredansiktad och knotig, undernärd och utsliten men med präktiga tänder i de breda käkarna och präktigt hår på det sedan pojkåren kortklippta huvudet viker för en storvuxen, kraftig idrottsmannatyp med smalare ansikte och dåliga tänder i de hopträngda käkarna och även ofta sämre hårväxt. Allt detta är så gott som helt och hållet ett verk av yttre förhållanden, rikligare, men mindre hårdtuggad föda (käkarna) och mindre hårt arbete särskilt i barndomen. Det minskade ingiftet i bygderna gör också sitt till att en hel del förkrympta "inavelstyper" alltmer försvinna. Även socialt jämnas typen alltmer ut. Det mesta som här i Norden med vår i alla fall jämförelsevis ensartade befolkningen framkallade skilda klass- och yrkestyper var i alla fall olika näring, arbete och uppfostran. Förhållandena mellan stadstyp och landstyp äro ock intressanta. I Norge voro årtiondena omkring 1900 stadsborna i medeltal avgjort kortare än landsborna. Det var "gründungstidens" utslitna, undernärda arbetarsöner som i städerna behärskade genomsnittstypen. Nu däremot, sedan arbetarna ernått människovärdiga förhållanden under det att utvecklingen gått långsammare på landet är förhållandet omvänt: den infödda stadsungdomen är längre till växten än landsungdomen.

En rätt intressant sak är också den sannolika *ökningen av mörkögda i samtliga* mellan- och nordsvenska landskap under tiden mellan våra båda stora

beväringsundersökningar. Se karta 8! Tyvärr är metoden vid begränsningen av de bruna ögonen ibland något olika men differenserna äro dock så betydande att utvecklingsriktningen dock torde vara fullt säker. Detta bestyrkes också utav följande. I undersökningen 1922—23 är materialet ej blott uppdelat på landskap och län utan även på mer eller mindre industrialiserade kommuner. Nu visa dock de rent lantliga kommunerna 1922—23 även norr ut föga högre tal än hela länen 1897—98 (obs. här betydelsen av detta material uppdelats efter *faderns* födelseort varigenom nästan alla ättlingarna till de under det senare 1800-talets stora skogsdrivningsperiod inflyttade skogs- och sågverksarbetarna eliminerats). HULTKRANTZ' undersökningar i mellersta Norrland i början på 1890-talet visade ock mycket flera brunögda bland ättlingarna till de inflyttade än till de inhemska. — Samtidigt visar hela södra Sverige procentuellt snarare färre brunögda vid den senare undersökningen än vid den 1897—98. Differenserna äro dock ingalunda överallt säkerställda men tendensen i stort är fullt klar. Tydligen beror det hela på att de ättlingar till torpare och fattiga småbönder på sydsvenska höglandet, som sökte sig upp till de uppblomstrande sågverksområdena i Norrland voro mer blandade med främmande raser, delvis t. o. m. tattare, än de besuttna bönder som i både norr och söder stannade kvar på sina gårdar. Detta har, tydligen rent intuitivt, framhållits av ADRIAN MOLIN i "Landskapskynnen" beträffande Småland.

Hela landet utom Stockholm, Ångermaniand och de båda nordligaste länen hade vid båda tillfällena precis lika mycket brunögda eller 4,6. Ökningen i Stockholm från 4 % till 7 % torde väl delvis även bero på utländska inslag. Den i översta Norrland *även* på att (brunögda) fjällappar, förr dessutom befriade från värnplikt, alltmer slå sig ned i bygden och blanda sig med svenskar (och finnar). Avkomman blir då genom den bruna ögonfärgens dominans i regel brunögd.

Därefter må framhållas den sociala och ännu mera geografiska omröringen. Härignom blir skillnaden mellan genomsnittstyperna i olika bygder snart ganska liten, åtminstone i städer och samhällen. Bara under kvartsseklet mellan våra båda stora beväringsundersökningar har typskillnaden mellan landskapen märkbart minskats.

Fysiskt däremot utgjorde tydligen de till annan bygd utflyttade ett urval av kraftigt folk åtminstone gentemot sina kvarstannande släktingar. Hultkrantz fann att bland Jämtlandsbeväringen voro inflyttade och söner av inflyttade endast 0,2 cm. kortare än de infödda heljämtarna. Jämtarna äro dock bland de längsta i Sverige och medellängden i de provinser från vilka de inflyttade kommo var åtminstone 1 à 2 cm. lägre. Och dock härstamma de från samhällsskikt, vilkas kroppslängd i medeltal ligger under deras hembygders.

Så ungefär har det väl också varit med de många hundratusen, som givit sig i väg till "det stora landet

i väster". Väl ha de knappt i regel kommit ifrån våra kanske rasligt allra duktigaste skikt. Men inom sina släkter ha de varit ett urval av kraft och energi. Men kanske vårt land också på detta sätt blivit av med en del vildhjärnor med asociala anlag, tattarblod el. dyl. I stort ha dock säkerligen emigrationen liksom utflyttningen till städer och industriområden försämrat den ärftliga kvaliteten hos folket i många landsorter. Redan nu är enligt såväl folkräkning som provinsialläkarerapporter antalet undermåliga av olika slag oroväckande stort i nästan alla av våra gamla utvandringsbygder. — Vi måste ju med prof. GUNNAR ANDERSSON säga att *vår rasbeskaffenhet är vår största nationaltillgång.* Måtte vi kunna trots svag nativitet och hot utifrån även i framtiden kunna bevara densamma!

6. Några allmänna arbeten i ämnet.

Det bästa svenska är G. BACKMAN: Människoraserna och moderna rasproblem (ovanligt synpunktsrikt, särskilt i de allmänbiologiska partierna givande utan att dock vara svårfattligt samt utmärkt väl illustrerat). För Europas del kan det kompletteras med NORDENSTRENGS redan nämnda arbete, framför allt beträffande folken och deras uppkomst samt folk- och raslynne. Även de allmänt inledande kap. hos N., särskilt läsvärda.

Det viktigaste utländska arbetet är K. SALLER: Leitfaden der Anthropologie 1930 (enastående allomfattande skarp och klar framställning av måttligt omfång). Ett litet arbete på svenska är KRAUSS-KREITSCHEK: Raskunskap (1926). Märk

ock det lilla framför allt för geografen intressanta arbetet "The Races of Mankind" av H. J. FLEURE (1927). Det moderna praktverket är: E. v. EICKSTEDT: Rassenkunde... der Menschheit, 1:a uppl. 1934; 2:a uppl. under utgivning (blir 2,000 sidor). För övrigt hänvisas till den utmärkt klart uppställda, utförliga och delvis även värdesättande litteraturförteckningen i Backmans arbete. Många goda (botaniska) exempel på populationer i naturen finnas i t. ex. avhandlingar av G. TURESSON i Hereditas (1922 o. ff.) och G. E. DU RIETZ i Sv. botan. Tidskr. 1930.

För dem som vill våga sig på egna undersökningar kan främst rekommenderas W. SCHEIDT, Rassenforschung (1927). En synnerligen kort, klar och praktiskt uppställd handledning med talrika hjälpexempel. Saller har ock några kapitel härom i sitt arbete. Den stora handboken i mätningsteknik är dock R. MARTIN, Lehrbuch der Anthropologie 2:a uppl. Jena 1928 (tre delar).

Om konstitution o. dyl. se: W. KRETSCHMER, "Kroppsbyggnaden och karaktären" (3:e sv. upplagan 1938), R. NORDENSTRENG, "Skapnad och skaplynne" (1929), J. A. HAMMAR, "Om den inre sekretionen" (Verdandis småskrifter 257—58) samt MJÖEN-BRANTENBERG, "Hormonene" 1939). Dessutom motsvarande kapitel i de ovan nämnda allmännare arbetena. Betr. blodgrupperna se t. ex. O. SIEVERS: "Studier över isoaglutinationen". Ak. Avh. Helsingfors 1927. — I raspsykologi har L. F. CLAUSS skrivit fängslande arbeten.

För den som är intresserad av ärftlighet och rashygien (vilka vetenskapsområden vi dock ej hava haft att gå in på) hänvisas till BAUR-FISCHER-LENZ arbete med denna titel, översatt på svenska 1925. Starkt utvidgade tyska upplagor finnas från senare år. Dessutom arbeten av N. v. HOFSTEN, "Ärftlighetslärans grunddrag, II. Människan" (1931) och O. THOMSEN, "Lærebog i menneskets arvelighetsforhold" (1932).

Till slut några arbeten över Skandinavien, vilka ej blivit omnämnda förut:

Sverige och Norden i allmänhet: R. NORDENSTRENG, Europas människoraser och folkslag 3:e upplagan (1926) sid. 154—238; 355—375. G. BACKMAN, Människoraserna och moderna rasproblem sid. 144—71. Dessa båda arbeten komplettera varandra såtillvida som Nordenstreng främst är humanist och Backman ju är medicinare. I. FLODSTRÖM: Sveriges folk, sid. 83—134 (se även sid. 15—82; ovanligt originell framställning både i god och delvis även dålig bemärkelse). V. SCHEIDT "Die rassischen Verhältnisse in Nordeuropa" (i Zeitschr. f. Morphologie u. Antropologie Bd XXVIII, 1930) är för det mesta en bra materialsamling för länderna kring Nordsjön, alltså ej lappar och finnar; slutsatserna mycket diskutabla delvis t. o. m. skruvade. H. BRYN "Der nordische Mensch" (1929) gäller nästan endast Norge; delvis trevlig framställning, delvis ostatistisk lek med siffror; delvis utmärkt illustrationsmaterial; god litteraturförteckning: H. LUNDBORGS Svenska raskunskap (1927) är helt populär, delvis väl torftig, huvudvikten här lagd på bilderna. Beträffande Norge se dessutom: H. BRYN "Norske folketyper" (1934), oillustrerad, rätt schematisk, betr. Danmark: H. P. STEENSBY i "Meddelelser om Danmarks Anthropologi I, sid. 83 off (1907); betr. Finland V. SIRELIUS: "Die Herkunft der Finnen" (1924; även engelsk uppl.) och NORDENSTRENGS "Finnarna" I, II (Verdandis småskrifter 266—67). Om lapparnas rasförhållanden finns knappast något lämpligt nyare arbete utöver K. B. WIKLUND: "Die Herkunft der Lappen" (i Folkliv I, 1937) (och därjämte de tidigare nämnda uppsatserna från Wien).

Anm. till kartorna 1—7 och 9. I det så glest, olika och delvis sent befolkade Lappland har de olika rasmärkenas fördelning endast *mycket grovt* skisserats, av vissa skäl dock tyvärr på skilda kartor på rätt olika sätt.

INNEHÅLL.

Inledning: grupp, miljö, rasproblemet 3
1. Undersökningsmetoder 14
2. Undersökningar på Nordens nutida befolkning . . 16
3. Den nutida utbredningen av vissa rasegenskaper. Nya kartor 19
4. Rasöversikt. Nordens nuvarande folkstockar 29
5. Nordens rashistoria 40
A. Litteratur 40
B. Sten- och bronsåldern 46
C. Järnålder och medeltid 50
D. Nyare tiden 64
E. Nutiden 69
6. Några allmänna arbeten i ämnet 73

Om ras och folk.

82. Lapparna i Sverige av *K. B. Wiklund.*
100. Svensk nationalitet i Finland av *Eirik Hornborg.*
206—207. Finnarna som ras, folk och kulturbärare I. II. av *Rolf Nordenstreng.*
352. Lapparna, deras kultur och arbetsliv av *Björn Collinder.*
385. Vandringsfolken och varför de vandra av *Ragnar Numelin.*

Arkeologi.

348. Greklands bronsålder av *Axel W. Person.*
367. Varifrån härstammar järnhanteringen? av *Axel W. Person.*
404. Från urtid till historia i Norden av *Gunnar Ekholm.*

Ärftlighetslära.

335—336. Om ärftlighetsläran I. II. av *E. Marklund.*

Folk och länder.

365. Irland och irernas kamp av *Gösta Langenfelt.*
379. Det återuppståndna Polen av *Gunnar Gunnarsson.*
392. Det nya Turkiet av *Gunnar Jarring.*
403. Det moderna Grekland av *Natan Valmin.*
428. Italien av i dag av *Gunhild Bergh.*

Kulturhistoria.

68. Astronomi och kultur av *C. V. L. Charlier.*
104. Träldomen i Norden av *H. Schück.*
134. Nordisk folktro av *H. Schück.*
149. Religion och moral av *Edv. Westermarck.*
177—178. Kvinnan som mannens egendom av *Oscar Montelius.*
351. Vad våra ortnamn berätta av *Jöran Sahlgren.*
366. Gamla svenska idrottslekar av *Johan Götlind.*
413. Tideräkningen av *Erik Nilsson.*
425. Hembygdsvården av *Nils Alenius.*

Kulturgeografi.

379. Svenska vägar och stigar av *Måns Mannerfelt.*
387. Kulturlandskapet av *Åke Campbell.*

Nationalitetsproblem.

378. Språkstrid och nationalitetskamp i Finland av *Björn Collinder.*
403. Språkstriden i Norge av *Marius Sandvei.*

De senaste Verdandiskrifterna

390. Det kemiska kriget och civilbefolkningens skydd av *Gustaf Ljunggren.* 37.
391. Alkoholjäsningen av *Karl Myrbäck.* 37.
392. Det nya Turkiet av *Gunnar Jarring.* 37.
393. Det moderna Grekland av *Natan Valmin.* 37.
394. Sveriges politiska historia efter 1809 av *Edvard Thermænius.* 37.
395. Sannolikhetens filosofi av *Gunnar Oxenstierna.* 37.
396. André Gide av *Stig Ahlgren.* 37.
397. Eugene O'Neill av *Stig Torsslow.* 37.
398. Tjänstemännens ekonomiska och sociala problem av *Per G. Stensland.* 37.
399. Martin du Gard av *Stig Ahlgren.* 37.
400. Vad är Uppsala-filosofien? av *Gunnar Oxenstierna.* 38.
401. Lyrisk stil av *Nils Svanberg.* 38.
402. Rysk realism av *Johannes Edfelt.* 38.
403. Språkstriden i Norge av *Marius Sandvei.* 38.
404. Från urtid till historia i Norden av *Gunnar Ekholm.* 38.
405. Om naturfärgämnen och deras biologiska betydelse av *H. Willstaedt.* 38.
406. Samtidens militaristiska system av *T. Holm.* 38.
407. Det moderna partiväsendets organisation av *Elis Håstad.* 38.
408. Partierna i regering och riksdag av *Elis Håstad.* 38.
409. Stor-Norrland och litteraturen av *Thorsten Jonsson.* 38.
410. Den svenska dagspressen av *Ragnar Ekman.* 38.
411. Legeringskunskap av *Carl Benedicks.* 38.
412. Statarklassen i Sverige av *Ivar Lo-Johansson.* 39.
413. Tideräkningen av *Erik Nilsson.* 39.
414. Att höra musik av *Folke H. Törnblom.* 39.
415. Tre amerikaner: Dreiser, Lewis, Anderson av *Artur Lundkvist.* 39.
416. Fredrik Böök som litteraturkritiker av *Knut Jaensson.* 39.
417. Att läsa litteratur av *Sven Björklund.* 39.
418. Viljans frihet av *Gunnar Oxenstierna.* 39.
419. Från den svenska socialdemokratins genombrottsår av *G. Hilding Nordström.* 39.
420. De landsflyktiga efter världskriget av *Kerstin Berggren.* 39.
421. Den fascistiska tron av *Birger Beckman.* 39.
422. Den svenska kvinnorörelsen av *Lydia Wahlström.* 39.
423. Amerikas nya författare av *Artur Lundkvist.* 40.
424. Sillanpää av *Henning Söderhjelm.* 40.
425. Hembygdsvården av *Nils Alenius.* 40.
426. Att se film av *Nils Beyer.* 40.
427. Nordens rastyper av *Bertil Lundman.* 40.
428. Italien av i dag av *Gunhild Bergh.* 40.
429. Thomas Mann av *Gustaf Lundgren.* 40.
430. Svensk arbetsfredspolitik av *Arnold Sölvén.* 40.
431. Bo Bergman av *Sten Linder.* 40.
432. Hur den svenska landsbygden avfolkas av *Erland v. Hofsten.* 40.